

giz

BMZ

Bundesministerium für
wirtschaftliche Zusammenarbeit
und Entwicklung

საქართველოს დაცული ტერიტორიები

სიტუაციური ანალიზი

თბილისი, 2012

საქართველოს დაცული ტერიტორიები
სიტუაციური ანალიზი

შემდგენელი: ეკატერინე კაკაბაძე

თბილისი, 2012

მოკლე წინასიტყვაობა

წინამდებარე დოკუმენტი წარმოადგენს დამხმარე ანალიტიკურ მასალას საქართველოს გარემოს დაცვის სამინისტროს მიერ ბიომრავალფეროვნების განახლებული ეროვნული სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის (NBSAP) შემდგომი შემუშავებისთვის, რასაც ითვალისწინებს ბიოლოგიური მრავალფეროვნების კონვენციის მხარეთა მე-10 კონფერენციის (ნაგოია, 2010) გადაწყვეტილება X/2 (CBD COP 10 decision X/2). სახელდობრ, იმას, რომ: 2011-2017 წწ. ბიომრავალფეროვნების გლობალური სტრატეგიული გეგმის კონტექსტში განახლდეს NBSAP, ამასთან, გლობალური მოქნილი „ჩარჩო“ მიზნების ფარგლებში, განისაზღვროს ეროვნული და რეგიონული მიზნები - ეროვნული პრიორიტეტებისა და შესაძლებლობების შესაბამისად; ასევე, უნდა მოხდეს განახლებული NBSAP-ის, როგორც ბიომრავალფეროვნების სფეროში არსებული პოლიტიკური ინსტრუმენტის, ლეგალური აღიარება.

ეს დოკუმენტი წარმოადგენს საქართველოს დაცული ტერიტორიების სისტემის დღევანდელი მდგომარეობის (სიტუაციურ) ანალიზი და მომზადებულია GIZ-ის „ბიომრავალფეროვნების მდგრადი მართვა, სამხრეთ კავკასია“ - პროგრამის კომპონენტის - „საქართველოს ბიომრავალფეროვნების სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის განახლება“ - ფარგლებში, GIZ-ის ფინანსური და WWF-ის კავკასიის პროგრამის ოფისის ტექნიკური დახმარებით.

მადლობა

ინტერვიუებში მონაწილეობისთვის, მოწოდებული მასალების, შენიშვნებისა და კომენტარებისთვის მადლობას ვუხდით შემდეგ ორგანიზაციებსა და ექსპერტებს:

საქართველოს გარემოს დაცვის სამინისტროს, კერძოდ, ბატონ იოსებ ქარცივაძეს, ბიომრავალფეროვნების სამსახურის უფროსს, ასევე, ამავე სამსახურის თანამშრომლებს ქალბატონ ნონა ხელაიასა და ქალბატონ თამარ კვანტალიანს;

სსიპ დაცული ტერიტორიების სააგენტოს, კერძოდ, სააგენტოს თავმჯდომარის მოადგილეს ბატონ ლაშა მოისწრაფიშვილს, ამავე სააგენტოსა და მისდამი დაქვემდებარებული დაცული ტერიტორიების თანამშრომლებს: ქალბატონ ხათუნა წიკლაურს, ქალბატონ ნატა სულთანაშვილს, ბატონ ავთანდილ მიქაბერიძეს, ბატონ გიორგი სულამანიძეს, ბატონ ლევან თაბუნიძეს, ბატონ ვანო კუპრაძეს.

GIZ-ის „ბიომრავალფეროვნების მდგრადი მართვა, სამხრეთ კავკასია“ - პროგრამას, კერძოდ კომპონენტის კოორდინატორს ქალბატონ ნათია კობახიძეს;

ქალბატონ დარეჯან კაპანაძეს, მსოფლიო ბანკის საქართველოს წარმომადგენლობა;

ქალბატონებს - ლალი თევძაძეს და ანა შუბითიძეს, გაეროს განვითარების პროგრამა, საქართველო;

ბატონ პაატა შანშიაშვილს, აშშ-ს შინაგანი დეპარტამენტის საერთაშორისო ტექნიკური დახმარების პროგრამა;

ბატონ გელა ბახტურიძეს, თუშეთის დაცული ლანდშაფტის ადმინისტრაციის დირექტორს;

ბატონ ირაკლი შავგულიძეს, ბატონ კახა არცივაძეს, ბატონ ბეჟან ლორთქიფანიძეს და ბატონ გიორგი გორგაძეს, NACRES;

ბატონ ირაკლი მაჭარაშვილს, ტრანსსასაზღვრო გაერთიანებული სეკრეტარიატი (TJS), ორგანიზაცია „მწვანე ალტერნატივა“, ილიას სახ. უნივერსიტეტი;

ბატონ რამაზ გოხელაშვილს, დამოუკიდებელ ექსპერტს;

ბატონ რეზო გეთიაშვილს, CENN;

WWF-ის კავკასიის პროგრამის თანამშრომლებს ბატონებს გიორგი ბერუჩაშვილის, თამაზ გამყრელიძეს, მალხაზ ძნელაძეს და ილია ოსეფაშვილს.

მადლობა სოფ. ქვაბისხევის (ბორჯომის მუნიციპალიტეტი) მოსახლეობას.

ფოტო თავფურცელზე: ნიამორი თუშეთის ეროვნულ პარკში / © NACRES, WWF, დაცული ტერიტორიების სააგენტო

შინაარსი

შესავალი	8
1. 2005 წლის საქართველოს ბიომრავალფეროვნების სტრატეგიისა და მოქმედებათა გეგმის შესრულების მდგომარეობის მიმოხილვა.....	9
3. სისტემის განვითარების რეტროსპექტული მიმოხილვა	14
4. სამართლებრივი საფუძვლები	17
5. არსებული დაცული ტერიტორიები	20
6. სისტემის არსებული სივრცითი სრუქტურა Aichi Biodiversity Target 11-ის კონტექსტში.....	25
7. დაგეგმვა, დაარსება და მართვა.....	30
7.1. საკადრო საკითხები	35
7.2. მენეჯმენტის გეგმები.....	36
7.3. მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა.....	38
7.4. კვლევა-მონიტორინგის სისტემა	39
7.5. ბიორესურსების მართვა დაცულ ტერიტორიებზე	43
7.6. აღდგენითი ღონისძიებები.....	46
8. დაინტერესებული მხარეები	47
9. გარემოსდაცვითი ცნობიერება	51
10. დაფინანსება.....	52
11. რეზიუმე: არსებული ძირითადი პრობლემები და ხარვეზები.....	56
გამოყენებული ლიტერატურა.....	58
დანართები.....	63

აკრონიმები

BMZ – ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ფედერალური სამინისტრო

BP/BTC – ბრიტიშ პეტროლეუმი/ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის მილსადენი

CBD – კონვენცია ბიომრავალფეროვნების შესახებ

CENN – კავკასიის არასამთავრობო ორგანიზაციების ქსელი

CEPF – კრიტიკული ეკოსისტემების პარტნიორობის ფონდი

CNF– კავკასიის ბუნების ფონდი

EC – ევროკომისია

EU – ევროკავშირი

FFI–ფაუნა და ფლორა

GEF– გლობალური გარემოსდაცვითი ფონდი

GIZ – გერმანიის საზოგადოება საერთაშორისო თანამშრომლობისთვის

GPAP – საქართველოს დაცული ტერიტორიების პროგრამა

GPS – გლობალური პოზიციონირების სისტემა

IUCN – ბუნების დაცვის საერთაშორისო კავშირი

IUCN CCC – ბუნების დაცვის საერთაშორისო კავშირის კავკასიის თანამშრომლობის ცენტრი

KfW–გერმანიის განვითარების ბანკი

NBSAP – ბიომრავალფეროვნების ეროვნული სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა

OSCE –ევროპის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია

REC Caucasus – კავკასიის რეგიონული გარემოსდაცვითი ცენტრი

TJS – გაერთიანებული ტრანსსასაზღვრო სეკრეტარიტი

UNDP – გაეროს განვითარების პროგრამა

UNEP – გაეროს გარემოსდაცვითი პროგრამა

UNESCO – გაეროს საგანმანათლებლო, სამეცნიერო და კულტურული ორგანიზაცია

USDoI/ITAP – ამერიკის შინაგანი დეპარტამენტის საერთაშორისო ტექნიკური დახმარების პროგრამა

WWF – ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდი

WB – მსოფლიო ბანკი

შესავალი

საქართველო სხვადასხვა საერთაშორისო კონვენციებისა და რეგიონული ხელშეკრულებების მხარეს წარმოადგენს. ამ კონვენციებისა და ხელშეკრულებების ფარგლებში ქვეყანას მრავალი ვალდებულება აქვს აღებული. დაცულ ტერიტორიებთან მიმართებაში უმნიშვნელოვანესია ბიომრავალფეროვნების კონვენცია.

ბიომრავალფეროვნების კონვენციის მხარეთა მე-10 კონფერენციაზე (ნაგოია, იაპონია, 2010 წ.) მიღებულ იქნა კონვენციის განახლებული სტრატეგია 2011–2020 წლებისთვის და განისაზღვრა ბიომრავალფეროვნების მიზნები 2020 წლისთვის. სტრატეგიაში აღნიშნულია, რომ უნდა გაგრძელდეს ქმედებები ბიომრავალფეროვნების და ეკოსისტემური სერვისების დაცვისთვის და მათი აღდგენისთვის – სადაც საჭიროა. ბიომრავალფეროვნებაზე უარყოფითი ზემოქმედების შემცირებისაკენ მიმართული ქმედებების ფონზე, სწრაფმა, მოკლევადიანმა, მიზანმიმართულმა ქმედებებმა შეიძლება მნიშვნელოვნად შეუწყოს ხელი ბიომრავალფეროვნების დაცვას, მათ შორის კრიტიკულ ეკოსისტემებში დაცული ტერიტორიების შექმნის, ჰაბიტატებისა და სახეობათა აღდგენის პროგრამების დანერგვის და სხვა კონსერვაციული ღონისძიებების გზით.

ბიომრავალფეროვნების კონვენციის 2011–2020 სტრატეგიის ფარგლებში შემუშავებულ მიზნებს შორის ერთ-ერთი მიმართულია დაცული ტერიტორიების გაძლიერებისაკენ. მიზანში აღნიშნულია, რომ 2020 წლისთვის, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს ხმელეთისა და შიდა წყლების, მინიმუმ, 17%-ის, სანაპირო და საზღვაო ტერიტორიების 10%-ის, მათ შორის ბიომრავალფეროვნებისა და ეკოსისტემური სერვისებისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე ტერიტორიების კონსერვაცია. ეს უნდა მოხდეს ეფექტური და სამართლიანად მართული, ეკოლოგიურად რეპრეზენტატიული და კარგად დაკავშირებული დაცული ტერიტორიების ქსელის მეშვეობით და კონსერვაციის სხვა ეფექტური მეთოდების გამოყენებით. ასევე, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს მათი ინტეგრაცია უფრო ფართო ლანდშაფტებთან და საზღვაო აკვატორიასთან (ე.წ. Aichi Biodiversity Targets, Target 11, <http://www.cbd.int/sp/targets/>).

საქართველო, როგორც ბიომრავალფეროვნების კონვენციის მხარე, ვალდებულია, წვლილი შეიტანოს კონვენციის 2020 წლის მიზნების მიღწევაში - ეროვნული მიზნების გლობალურ მიზნებთან შესაბამისობაში მოყვანის გზით.

1. 2005 წლის საქართველოს ბიომრავალფეროვნების სტრატეგიისა და მოქმედებათა გეგმის შესრულების მდგომარეობის მიმოხილვა

2005 წელს შემუშავდა და საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცდა „საქართველოს ბიომრავალფეროვნების სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა“. დოკუმენტში გამოიკვეთა დაცულ ტერიტორიებთან დაკავშირებული ძირითადი პრობლემები. მათი გადაჭრის მიზნით, სტრატეგიასა და სამოქმედო გეგმაში განისაზღვრა შესაბამისი მოქმედებები (იხ. დანართი 1), რომელთა ნაწილი 2005–2011 წლებში სხვადასხვა ხარისხით განხორციელება და დადებითი გავლენა მოახდინა დაცული ტერიტორიების სისტემის განვითარებაზე.

აღნიშნული პერიოდის განმავლობაში, “საქართველოს ბიომრავალფეროვნების სტრატეგიასა და სამოქმედო გეგმაში” გათვალისწინებული ღონისძიებებით მიღწეულია შემდეგი:

- ახალი დაცული ტერიტორიების დაარსებისა და არსებული ტერიტორიების გაფართოების შედეგად, გაიზარდა დაცული ტერიტორიების (IUCN-ის კატეგორიები I-VI) საერთო ფართობი, დაარსდა - ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები (ეროვნული პარკით და ხუთი აღკვეთილით), მტირალას ეროვნული პარკი, თბილისის ეროვნული პარკი (საგურამოს ნაკრძალის ბაზაზე). დაარსდა, ასევე, იმერეთის მღვიმეების დაცული ტერიტორიები, სადაც შევიდა სათაფლიას სახელმწიფო ნაკრძალი და აღკვეთილი და ახლად დაარსებული 18 ბუნების ძეგლი. ბუნების ძეგლებისთვის მომზადდა შესაბამისი კანონპროექტი და წარედგინა პარლამენტს;
- ზოგიერთი დაცული ტერიტორიის რეორგანიზაციის შედეგად გაიზარდა მათი ეფექტურობა: საგურამოს ნაკრძალი თბილისის ეროვნული პარკის ნაწილად იქცა; ყაზბეგის ნაკრძალი გარდაიქმნა ეროვნულ პარკად; კინტრიშის ნაკრძალის ტრადიციული სასოფლო-სამეურნეო გამოყენების მონაკვეთზე დაარსდა დაცული ლანდშაფტი; აჯამეთის ნაკრძალი აღკვეთილად ჩამოყალიბდა და გაფართოვდა. ხელახლა განისაზღვრა ქცია-ტაბაწყურის, ნეძვისა და თეთრობის აღკვეთილების სტატუსი. ასევე, თავიდან განისაზღვრა იმ ხუთი აღკვეთილის სტატუსი და ფართობები, რომლებიც საბჭოთა პერიოდში სამონადირეო-მეურნეობას წარმოადგენდნენ;
- საერთაშორისო მნიშვნელობის წყალჭარბი ტერიტორიების ნუსხაში შესატანად მოხდა პრიორიტეტული ტერიტორიების განსაზღვრა (ხანჩალის, მადატაფის, ბუღდაშენის, ფარავანის ტბები, კარწახისა და სულდის ჭაობები)

და შესაბამისი დოკუმენტაციის მომზადება: რამსარის სამდივნოს შეფასებით აღნიშნული ტერიტორიები აკმაყოფილებს კონვენციის 3–4 კრიტერიუმს;

- ბიოსფერული რეზერვატების დაარსების მიზნით, ჩატარდა შესაბამისი კვლევა ყაზბეგის ეროვნულ პარკზე და მიზანშეწონილად იქნა მიჩნეული ეროვნული პარკის არსებული ტერიტორიის გაფართოება და პარკის ინფრასტრუქტურისა და შესაძლებლობების განვითარება;
- მსოფლიო მემკვიდრეობის უბნების დაარსებასთან დაკავშირებით, ჩატარდა საკონსულტაციო – დაგეგმარებითი სამუშაო შეხვედრა;
- დაცული ტერიტორიების ფარგლებში, გარკვეულწილად, მიმდინარეობს ბიომრავალფეროვნების მონიტორინგი, თუმცა, ჯერჯერობით, არსებული მონიტორინგის სისტემა არ არის სრულყოფილი;
- დაცული ტერიტორიების სააგენტოში არსებობს მონაცემთა ბაზა, თუმცა, არაერთიანი ელექტრონული სახით. ჯერ ჩამოუყალიბებელია საინფორმაციო სისტემაც;
- დაცული ტერიტორიები ნაწილობრივ აღიჭურვა საჭირო ინვენტარით, რამდენადმე გაიზარდა თანამშრომელთა კვალიფიკაცია;
- დადებითი მიმართულებით მნიშვნელოვანი ინფრასტრუქტურული ცვლილებები მოხდა მთელ რიგ დაცულ ტერიტორიებში (სათაფლია, ლაგოდენი, თუშეთი, მტირალა, ბორჯომ-ხარაგაული, ქცია-ტაბაწყური და სხვ.);
- შეიქმნა შესაბამისი სამართლებრივი საფუძველი და დაცულ ტერიტორიებზე ტურისტულ, რეკრეაციულ და სხვა საქმიანობებიდან მიღებულმა შემოსავლებმა მნიშვნელოვნად მოიმატა.

დაგეგმილ ქმედებებთან დაკავშირებით არსებობს შემდეგი პრობლემები და ხარვეზები:

- დაცული ტერიტორიების ქსელის (ეკოქსელის) დაგეგმვა ჯერჯერობით არ დაწყებულა, რაც უკავშირდება შესაბამისი შესაძლებლობების (მათ შორის შესაბამისი ადამიანური და ფინანსური რესურსების) ნაკლებობის პრობლემას;
- ვერ მოხერხდა დაცული ტერიტორიის დაარსება ცენტრალურ კავკასიონზე, თუმცა, პირველი ნაბიჯი ამ მიმართულებით გადაიდგა 2008 წელს მსოფლიო ბანკის დაცული ტერიტორიების განვითარების პროექტის ფარგლებში განისაზღვრა რაჭისა და სვანეთის დაცული ტერიტორიების დაარსება. დაგეგმილია ზემო სვანეთის მყინვარის დაცული ტერიტორიის (ეროვნული პარკი) დაარსება. თავდაპირველად გამოყოფილი გეგმარებითი ტერიტორიები მოიცავდა ცენტრალური კავკასიონის დიდ ნაწილს, რომლის ლეგალური

დაარსება (დაარსების შემთხვევაში კი - შესაბამისი ინფრასტრუქტურის განვითარება, ადეკვატური ფინანსირება და ეფექტური მართვა), დღეისთვის, მნიშვნელოვან პრობლემებთანაა დაკავშირებული. ამჟამად, დაცული ტერიტორიების დაარსება და შემდგომი მართვა დიდწილად არის დამოკიდებული ქვეყნის მთლიანად, კერძოდ, ამა თუ იმ რეგიონის ეკონომიკურ-ინფრასტრუქტურული განვითარების გეგმებზე;

- დაცული ტერიტორიების სფეროში ფორმალური ტრანსსასაზღვრო კოოპერაცია ჯერ არ დაწყებულია; თუმცა, გადაიდგა პირველი, მნიშვნელოვანი ნაბიჯები ამ მიმართლებით. სამი ქვეყნის (აზერბაიჯანი, თურქეთი, სომხეთი; რუსეთთან თანამშრომლობა არსებული პოლიტიკური ვითარების გამო შეუძლებელია) საზღვარზე, საზღვრის ორივე მხარეს, არსებობს მომიჯნავე დაცული ტერიტორიები და დაწყებულია მოლაპარაკებები თანამშრომლობის თაობაზე;
- ვერ მოხერხდა მსხვილი ძუძუმწოვრებისა და გადამფრენი ფრინველების სამიგრაციო გზების დაცვის სამოქმედო გეგმების შემუშავება და ამ ტერიტორიებისთვის შესაბამისი სტატუსის მინიჭება, რისი სრულყოფილად განხორციელება, ისევ და ისევ, არსებული პოლიტიკური სიტუაციის გამო (იგულისხმება აფხაზეთის და ე.წ. სამხრეთ ოსეთის პრობლემა), ახლო მომავალში, შესაძლებლად არც ისახება. თუმცა, აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ კოლხეთის ეროვნული პარკის არსებობა და მისი განვითარება, მტირალას ეროვნული პარკის ჩამოყალიბება, მაჭახელას ეროვნული პარკის დაარსების ინიცირება და ჯავახეთში დაცული ტერიტორიების დაარსება უნდა ჩაითვალოს ფრინველთა სამიგრაციო გზების დაცვისკენ გადადგმულ მნიშვნელოვან ნაბიჯად; აღსანიშნავია, ისიც, რომ დიდი ზომის ძუძუმწოვრების სამიგრაციო გზების დაცვა, უშუალოდ, უკავშირდება ეკოქსელის ადეკვატური დაგეგმვის ზემოთ დასახელებულ პრობლემას;
- დაცული ტერიტორიების დამხმარე ზონებში ინიცირდა ბილოგიური რესურსების გონივრული გამოყენების პილოტპროექტი, რაც საკმარისი არ არის. ეს პრობლემაც, მნიშვნელოვანწილად, უკავშირდება ფინანსური რესურსების ნაკლებობას.
- დაცულ ტერიტორიებთან(-ზე) მცხოვრები მოსახლეობისთვის არ მომხდარა კომპენსაციის მექანიზმის შემუშავება, რაც, ასევე, დიდ სირთულეებთან არის დაკავშირებული როგორც სამართლებრივი, ისე ფინანსური ბაზით უზრუნველყოფის მხრივ.
- არ მომხდარა სამართლებრივი საფუძვლის შექმნა დაცული ტერიტორიების ბიუჯეტში მიყენებული ზარალის ანაზღაურებიდან შემოსული თანხების

რინვესტირებისთვის; დღეს ეს საკითხი უფრო ფართო კონტექსტშია განსახილველი: სახელდობრ - ბიოლოგიური რესურსების დარგში არსებული სახელმწიფო პოლიტიკის და ახალი რეგულაციების კონტექსტში, რასაც დამატებითი საფუძვლიანი კვლევა სჭირდება.

- არ მომხდარა პალეონტოლოგიური ობიექტების ინვენტარიზაცია, მათი დაცვისა და მოვლა-პატრონობის გეგმების შემუშავება, დაცვითი რეჟიმების დაკანონება. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ღონისძიებები სცდება დაცული ტერიტორიების კომპეტენციის ფარგლებს.

2. საქართველოს დაცული ტერიტორიების მნიშვნელობა

საქართველო, როგორც კავკასიის შემადგენელი ნაწილი, შედის ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდის (WWF) მიერ იდენტიფიცირებული 200 გლობალური პრიორიტეტული ეკორეგიონის

(<http://www.worldwildlife.org/science/ecoregions/global200.html>) ნუსხაში.

ბიომრავალფეროვნების ღირებულებისა და მასთან დაკავშირებული საფრთხეების გათვალისწინებით, დღეისთვის მსოფლიოში გამოყოფენ ბიომრავალფეროვნების 34 “ცხელ წერტილს” (ბიოლოგიურად უმდიდრესი და, ამავდროულად, ყველაზე მეტად საფრთხის წინაშე ხმელეთის ეკორეგიონები). ამ 34-დან, საქართველოს ტერიტორია შედის ორში – კავკასიისა (საქართველოს უმეტესი ნაწილი)¹ და ირან-ანატოლიის (სამხრეთ საქართველო, ჯავახეთი) ბიომრავალფეროვნების ცხელ წერტილებში (<http://www.biodiversityhotspots.org>). ამგვარად, კავკასიის და კერძოდ, საქართველოს (რომელიც გეოგრაფიულად კავკასიის ცენტრშია განლაგებული) ბიომრავალფეროვნების გლობალური მნიშვნელობა ფართოდაა აღიარებული; ჩვენს ქვეყანაში ბიომრავალფეროვნების ტერიტორიული დაცვის უმთავრეს, ეფექტურ საშუალებას, დღეისთვის, დაცული ტერიტორიების შექმნა-ჩამოყალიბება წარმოადგენს.

დაცულ ტერიტორიებს მნიშვნელოვანი ფუნქცია აქვს ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისა და მოსახლეობის კეთილდღეობის საქმეში, რაც დაკავშირებულია სასიცოცხლო ეკოსისტემური პროცესების ეფექტურ დაცვასთან და შესაბამისად - სრულფასოვანი ეკოსისტემური სერვისებით მოსახლეობის დაკმაყოფილებასთან. ესენია - სასიცოცხლო რესურსებით უზრუნველყოფა, ეკოლოგიური პროცესების

¹ კავკასიის ცხელი წერტილი მოიცავს კავკასიონის ქედის ჩრდილოეთ კალთებს, რუსეთის ფედერაციის სამხრეთ ნაწილს (მათ შორის, ადიღეას, ყაბარდო-ბალყარეთს, ყარაჩაი-ჩერქეზეთს, ინგუშეთს, ჩეჩნეთს, ჩრდილო ოსეთს, დაღესტანს), საქართველოს, აზერბაიჯანს, სომხეთს, ჩრდილო-დასავლეთ თურქეთს და ჩრდილო-დასავლეთ ირანის ნაწილს.

რეგულირება, დამხმარე და კულტურულ-რეკრეაციული სერვისები. ეს სერვისები მოსახლეობას „აწვდიან“ სუფთა წყალს და ასტაბილიზირებენ ეკოსისტემაში შემოსულ წყლის მარაგს - ერთი მხრით, თავიდან აცილებენ მოსახლეობას ისეთი უარყოფითი მოვლენების ზეგავლენას, როგორცაა მეწყრები, ზეგავები და წყალმოვარდნები, ხოლო მეორე მხრივ, უზრუნველყოფენ წყლის მარაგის სტაბილურობას, არა მხოლოდ როგორც მტკნარი ან მინერალური წყლის, არამედ, ასევე, როგორც მდგრად ენერგეტიკულ რესურსს, რომლის გამოყენებაც შესაძლებელია (და ისინი გამოიყენება კიდევ) დაცული ტერიტორიების გარეთ; შესაბამისი კატეგორიის დაცული ტერიტორიები, მოსახლეობას „აწვდიან“ შეშას, „სთავაზობენ“ საკვების მნიშვნელოვან მარაგს (წაბლი, ჯონჯოლი, ველური ხილი, კენკრა, სოკო, საკმაზი ბალახები, სხვ.), სამკურნალო მცენარეებს და სხვ.

მარეგულირებელი სერვისები, გარდა წყლის მარაგის რეგულირებისა, ასრულებენ ისეთ უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას, როგორცაა ნახშირბადის „აკუმულირება“, ანუ კლიმატის, მათ შორის, მიკრო-კლიმატის, სტაბილიზაცია; დაცული ტერიტორიები, ასევე, უზრუნველყოფენ ჰაერის სისუფთავეს, ნარჩენების ბუნებრივ უტილიზაციას და დეტოქსიკაციას, ტყის დაავადებების კონტროლს, საძოვრების (შესაბამის დაცულ ტერიტორიებში) პროდუქტიულობას და სხვ.

დაცული ტერიტორიები უზრუნველყოფენ ლანდშაფტის პერცეფციული ღირებულების შენარჩუნებას, რაც ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა ტურისტულ-რეკრეაციული საქმიანობის განვითარებისთვის. ამასთან, დაცული ტერიტორიები ერთგვარი „ბუნებრივი ლაბორატორიებია“, რომლებიც „იზიდავენ“ მკვლევარებს სხვადასხვა ქვეყნიებიდან.

„ჯანსაღი“ ეკოსისტემური სერვისების არსებობა ქვეყნის მდგრადი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისთვის აუცილებელ ფაქტორს წარმოადგენს. შესაბამისად, უპირველესად სწორედ დაცული ტერიტორიები ემსახურებიან ამ სერვისების მდგრადობის შენარჩუნებას.

2011 წელს, WWF Protected Areas for a Living Planet – Caucasus Ecoregion Project-ის ფარგლებში, ჩატარდა შეფასება „ბორჯომ-ხარაგაულისა და მტირალას ეროვნული პარკების ეკოსისტემების სერვისების წვლილი ეკონომიკის ზრდასა და ადამიანთა კეთილდღეობაში“; ამავე წელს, გაეროს გარემოსდაცვითი პროგრამის და გლობალური გარემოსდაცვითი ფონდის (UNDP/GEF) პროექტის „საქართველოს დაცული ტერიტორიების სისტემის ფინანსური მდგრადობის ხელშეწყობა“ – ფარგლებში, განხორციელდა კვლევა „ეკოსისტემების წვლილის ეკონომიკური შეფასება ეკონომიკის ზრდასა და ადამიანთა კეთილდღეობაში: თუშეთის დაცული ტერიტორიები და საქართველოს დაცული ტერიტორიების ქსელი“; ამ დოკუმენტებში

მიმოხილულია ამ დაცულ ტერიტორიებზე არსებული რიგი ეკოსისტემების სერვისები და წარმოდგენილია მათი ეკონომიკური შეფასება.

დაცული ტერიტორიები მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებენ გლობალური კლიმატური ცვლილების კონტექსტშიც, როგორც მისდამი ადაპტაციის, ასევე მისი ეფექტის შემარბილებელი კუთხით. ეკოსისტემების რღვევა-დეგრადაცია სათბური გაზების ემისიის მნიშვნელოვანი წყაროა. დაცული ტერიტორიები, იცავენ ეკოსისტემებს და ხელს უწყობენ მათში არსებული ნახშირბადის შეკავება-აკუმულირებას. შემარბილებელ ფუნქციებზე ზემოთ უკვე იყო მინიშნებული. გარდა ყოველივე ამისა, უნდა აღინიშნოს, რომ კარგად მართულ დაცულ ტერიტორიებში, სადაც დაურღვეველი ეკოსისტემებია შენარჩუნებული, ჩვეულებრივ, არ არის საჭირო რაიმე დამატებითი ღონისძიებების ჩატარება მოსალოდნელი კლიმატური ცვლილებისადმი ეკოსისტემების ადაპტაციისთვის - ბუნებრივი ეკოსისტემები და ბიოცენოზები თვითრეგულირების თანდათანობითი, სუქცესიური გზით „მოერგებიან“ ახალ პირობებს.

3. სისტემის განვითარების რეტროსპექტული მიმოხილვა

საქართველოში ბუნების ტერიტორიულ დაცვას დიდი ხნის ისტორია აქვს. XX საუკუნემდე ბუნებრივ ტერიტორიებს, ძირითადად რელიგიური მოსაზრებების (ე.წ. ხატის ტყეები და სხვ.) და საფეოდალო-სამონადირეო სავარგულებად გამოყენების მიზნით იცავდნენ. თანამედროვე გაგებით, დაცული ტერიტორიების შექმნა კი საქართველოში XX საუკუნიდან იწყება. პირველი ოფიციალური დაცული ტერიტორია – ლაგოდეხის ნაკრძალი – დაარსდა 1912 წელს. 1920–1930-იან წლებში დაარსდა 28 ახალი ნაკრძალი². თუმცა, 1951 წელს, ბუნებრივი რესურსების მობილიზაციის გეგმის ფარგლებში, ნაკრძალების უმეტესობა გაუქმდა და მხოლოდ ლაგოდეხის ნაკრძალი გადაურჩა ამ კამპანიას. მოგვიანებით, 1957 წლიდან, დაიწყო ზოგიერთი ძველი ნაკრძალის აღდგენა და საბჭოთა პერიოდის ბოლოსათვის საქართველოში არსებობდა 15 ნაკრძალი, საერთო ფართობით 168,8 ათასი ჰა, რაც საქართველოს ტერიტორიის 2,4%-ს შეადგენდა.

ნაკრძალი წარმოადგენდა მკაცრად დაცულ ტერიტორიას, სადაც ნებისმიერი სახის ჩარევა კანონით იყო აკრძალული (ანუ სტატუსი დღევანდელ სტატუსს შეესაბამებოდა). თუმცა, ნაკრძალების უმეტესობაში, კანონი ირღვეოდა. აღსანიშნავია, რომ მათი ჩამოყალიბების მიზნები არასაკმარისად იყო დასაბუთებული. ამ მხრივ, არ არსებობდა კომპლექსური მიდგომა. აქცენტი

²UNEP, 2002.

კეთდებოდა ტყეებზე და/ან ერთი რომელიმე სახეობის დაცვაზე და ყურადღება არ ექცეოდა სხვა სახეობებს, მთლიანად ეკოსისტემას, ეკოლოგიურ პროცესებსა და სოციო-ჰუმანიტარულ ასპექტებს. ამასთან, არ არსებობდა დაცული ტერიტორიების ერთიანი სამართლებრივი ბაზა. შესაბამისად, ნაკრძალების უმეტესობა დაბალი ეკოლოგიური ეფექტურობით ხასიათდებოდა.

გარდა ნაკრძალებისა, არსებობდა 5 სატყეო-სამონადირეო მეურნეობა, რაც, ქვეყნის ტერიტორიის 0.8% შეადგენდა. დამატებით, დაცვის კიდევ ერთ ობიექტს წარმოადგენდა „საქართველოს სსრ წითელ წინგში“ შეტანილი 30 ცოცხალი (ცალკეული ხე-მცენარეების დიდი ზომის და დიდხნოვანი ეგზემპლარები) და 77 არაცოცხალი (კლდის სვეტები, მღვიმეები, ნამარხი მცენარეულობა, კანიონები და ხეობები, ვულკანური ფორმები და სხვ.) ბუნების ძეგლი, რომელთა ნაწილი ნაკრძალების ტერიტორიებზე მდებარეობდა. ამ ძეგლების მენეჯმენტი არ ხდებოდა, თუმცა მათი დაზიანებისა და ხელყოფისთვის პირს სამართლებრივი პასუხისმგებლობა ეკისრებოდა.

საბჭოთა პერიოდში დაცულ ტერიტორიებთან დაკავშირებული საკითხები რეგულირდებოდა 1958 წლის კანონით ბუნების დაცვის შესახებ. აღსანიშნავია, რომ, ეს საკითხები ასევე შედიოდა სატყეო სექტორშიც, რაც შეუთანხმებლობას იწვევდა ბუნების კონსერვაციისა და სატყეო-სამეურნეო სექტორის მიზნებსა და პრაქტიკას შორის სხვადასხვა დონეზე (ადმინისტრაციული, საკანონმდებლო, მენეჯმენტი, დაგეგმარება და სხვ.).

1990 წლების დასაწყისიდან, ძირითადად, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ, საერთაშორისო დონორი ორგანიზაციების დახმარებით, საქართველოში დაიწყო დაცული ტერიტორიების თანამედროვე სისტემის დაგეგმვა და ჩამოყალიბება, რამაც ხელი შეუწყო დაცული ტერიტორიების საერთო ფართობის ზრდას და კატეგორიების დივერსიფიკაციას (გამრავალფეროვნებას). 1990–1991 წლებში, ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდის (WWF) ინიციატივითა და მხარდაჭერით, მომზადდა საქართველოს დაცული ტერიტორიების სივრცითი სტრუქტურის განვითარების პირველი სქემა, რაც საფუძვლად დაედო შემდგომ გეგმარებით სამუშაოებს. 1995 წელს, საქართველოს მინისტრთა კაბინეტის დადგენილებით, ფორმალურად დაარსდა ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი და აღმოსავლეთ კავკასიონის, ივრის, კოლხეთის, აჭარა-იმერეთის, ცენტრალური კავკასიონისა და ერუშეთის, შავშეთისა და აფხაზეთის დაცული ტერიტორიების გეგმარებითი რეგიონები. სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მხარდაჭერით დაიწყო ახალი დაცული ტერიტორიების შექმნა (სახელდობრ, 1998 წ. მიღებული კანონის შესაბამისად, დაარსდა კოლხეთის დაცული ტერიტორიები, გერმანიის მთავრობის (BMZ, KfW) ფინანსური მხარდაჭერით და

WWF-ის ტექნიკური დახმარებით, 1999-2003 წწ., ჩამოყალიბდა ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი, რასაც მოჰყვა მთელი რიგი დაცული ტერიტორიების დაარსება-ჩამოყალიბება).

1996 წელს, საქართველოს კანონით „დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ“, განისაზღვრა დაცული ტერიტორიების მართვის კატეგორიები და დაცული ტერიტორიების ჩამოყალიბების პროცედურები. ეს კანონი, მნიშვნელოვანწილად, ემყარება ბუნების დაცვის საერთაშორისო კავშირის (IUCN) რეკომენდაციებს. საქართველო რეგიონში პირველი ქვეყანაა, რომელმაც მთარგო დაცული ტერიტორიების დარგში არსებული სამართლებრივი საფუძვლები საერთაშორისო სტანდარტებს. ცხრილი 1 გამოსატყავს ამ კანონით განსაზღვრული დაცული ტერიტორიების კატეგორიების შესაბამისობას IUCN-ის კრიტერიუმებთან.

ცხრილი 1. საქართველოს დაცული ტერიტორიების კატეგორიები

დაცული ტერიტორიის კატეგორია	მართვის ძირითადი მიმართულებები	კატეგორია (IUCN)
სახელმწიფო ნაკრძალი	ბიომრავალფეროვნების მკაცრი დაცვა, სამეცნიერო არამანიპულირებადი კვლევა	I
ეროვნული პარკი	შედარებით დიდ ტერიტორიებზე ეკოსისტემების დაცვა და რეკრეაცია	II
ბუნების ძეგლი	მცირე ზომის გამორჩეული ბუნებრივი ობიექტების კონსერვაცია	III
აღკვეთილი	ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნება აქტიური მართვის გზით და განსაზღვრულ სახეობებზე ფოკუსირებით	IV
დაცული ლანდშაფტი	ტრადიციული ბუნებრივ-კულტურული ლანდშაფტის შენარჩუნება	V
მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორია	ბუნებრივი ეკოსისტემის მდგრადი გამოყენება	VI

კანონის მიხედვით, შესაძლებელია ასევე, დაარსდეს ბიოსფერული რეზერვატები, მსოფლიო მემკვიდრეობის უბნები და საერთაშორისო მნიშვნელობის წყალჭარბი ტერიტორიები.

1998–2008 წლებში, მსოფლიო ბანკის (WB) და გარემოს გლობალური ფონდის (GEF) მხარდაჭერით, განხორციელდა “საქართველოს დაცული ტერიტორიების განვითარების პროექტი”, რომლის მიზანს, ეკოლოგიურად და სოციალურად მდგრადი დაცული ტერიტორიების შექმნის გზით, საქართველოს ბიომრავალფეროვნების კონსერვაცია წარმოადგენდა დაცული ტერიტორიების დამაკავშირებელ სამეურნეო ლანდშაფტებში. პროექტს ასევე დახმარებას უწევდა აშშ შინაგანი დეპარტამენტი (USDol). შედეგად, შეიქმნა 8 ახალი დაცული ტერიტორია და გაფართოვდა 3 არსებული დაცული ტერიტორია - ჩამოყალიბდა თუშეთის და ვაშლოვანის ეროვნული პარკები, დაარსდა ლაგოდეხის და ილტოს ალკვეთილები, თუშეთის დაცული ლანდშაფტი და 3 ალკვეთილი, მოხდა დაცული ტერიტორიების დაგეგმარება ცენტრალურ კავკასიონზე, “საქართველოს დაცული ტერიტორიების პროგრამის” (GPAP) მიერ მომზადდა გეგმარებითი დაცული ტერიტორიების - ცენტრალური კავკასიონის, ალაზნის ჭაღებისა და დავით გარეჯის სადამფუძნებლო დოკუმენტაცია (მენეჯმენტის გეგმები, კანონ-პროექტები), დაცული ტერიტორიების განვითარებისა და ბიომრავალფეროვნების კონსერვაციის შესახებ ცნობიერების ამაღლება აღმოსავლეთ კავკასიონის სამ რეგიონში. პროექტის ფარგლებში მოხდა დაცული ტერიტორიების სააგენტოს რეორგანიზაცია და ინსტიტუციური გაძლიერება, აშშ-ს შინაგანი დეპარტამენტის პარტნიორობით მიმდინარეობდა და დღესაც გრძელდება ბიომრავალფეროვნების კონსერვაციისა და მართვის მიზნით დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ინსტიტუციური გაძლიერება.

კიდევ ერთხელ აღსანიშნავია, ამავე წყაროებით დაფინანსებული (ოღონდ სხვა - სანაპირო ზოლის ინტეგრალური მართვის - პროექტის ფარგლებში) კოლხეთის ეროვნული პარკის დაარსება (1998) და შემდგომი ჩამოყალიბება: სწორედ კოლხეთის ეროვნული პარკია საკვანძო დაცული ტერიტორია გადამფრენი ფრინველებისთვის (განსაკუთრებით - წყალმცურავი ფრინველების) აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის გზაზე.

4. სამართლებრივი საფუძვლები

დაცული ტერიტორიების სფეროში ძირითად კანონს წარმოადგენს „საქართველოს კანონი დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ“ (136-III; 7 მარტი, 1996). როგორც ზემოთ აღინიშნა, ეს კანონი, რომელიც მომზადდა 1994–1996 წლებში მომზადდა, ეყრდნობა საერთაშორისო სტანდარტებს, მათ შორის დაცული ტერიტორიების კატეგორიების და ცალკეულ კატეგორიებზე დაშვებული და აკრძალული საქმიანობების განსაზღვრის კუთხით (რისთვისაც ძირითადად გამოყენებულია IUCN-ის სახელმძღვანელო დოკუმენტები); თუმცა, მიუხედავად ამ დოკუმენტის

რეგიონისთვის უთუოდ „პიონერული“ ხასიათისა და იმისა, რომ ის, რეგიონის სხვა ქვეყნების შესაბამის კანონებთან შედარებით, დღემდე, საერთაშორისო სტანდარტებს ყველაზე უკეთ არის მორგებული, სასურველია მისი შემდგომი დახვეწა. საქმე ისაა, რომ ბოლო წლების მანძილზე დაგროვილი ცოდნისა და გამოცდილების გაანალიზების საფუძველზე, IUCN-ის სახელმძღვანელო დოკუმენტები დაცული ტერიტორიების კატეგორიების და მათი მართვის შესახებ, კიდევ უფრო დაიხვეწა (იხ. მაგალითად, <http://data.iucn.org/dbtw-wpd/edocs/PAPS-016.pdf>). ამიტომ, მიზანშეწონილია, რომ ამ მიმართულებით საერთაშორისო დონეზე დაგროვილი ცოდნა და გამოცდილება აისახოს ეროვნულ კანონმდებლობაშიც.

ცალკეული დაცული ტერიტორიების დაარსება მოხდა შემდეგი კანონებით:

- საქართველოს კანონი კოლხეთის დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ (9 დეკემბერი 1998);
- საქართველოს კანონი თუშეთის, ბაწარა-ბაბანგურის, ლაგოდეხისა და ვაშლოვანის დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ (22 აპრილი 2003);
- საქართველოს კანონი ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ (11 ივლისი 2007);
- საქართველოს კანონი თბილისის ეროვნული პარკის შესახებ (20 ნოემბერი 2007), რომლის მიხედვითაც მოხდა საგურამოს ნაკრძალის რეორგანიზაცია და ჩამოყალიბდა თბილისის ეროვნული პარკი;
- საქართველოს კანონი იმერეთის მღვიმეების დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ (22 ნოემბერი 2007), რომლის მიხედვითაც მოხდა სათაფლიის ალკვეთილის გამოყოფა და 18 ბუნების ძეგლის შექმნა;
- საქართველოს კანონი დაცული ტერიტორიების სტატუსის შესახებ (№ 5486 – II ს; 22 ნოემბერი 2007).
- საქართველოს კანონი მტირალას ეროვნული პარკის შესახებ (18 დეკემბერი 2007);
- საქართველოს კანონი ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ (№4459–II ს, 22 მარტი 2011), რომლითაც დაარსება: ჯავახეთის ეროვნული პარკი, კარწახის ტაობის, სულდის ტაობის, ხანჩალის ტბის, ბუღდაშენის ტბის, მადათაფის ტბის ალკვეთილები და ჯავახეთის მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორია (დამხმარე ზონა).

კანონით - დაცული ტერიტორიების სტატუსის შესახებ მოხდა საქართველოს სსრ-სა და საქართველოს რესპუბლიკის ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოების მიერ შექმნილი დაცული ტერიტორიების სტატუსის, ფართობისა და საზღვრების, მართვისა და ფუნქციონირების თავისებურებებთან დაკავშირებული სამართლებრივი საკითხების მოგვარება. მაგალითად, ამ კანონით, მოხდა რეორგანიზება რიგი ნაკრძალებისა – ალგეთის, აჯამეთის, ყაზბეგის და კინტრიშის ნაკრძალებს მთლიანად ან ნაწილობრივ შეეცვალათ სტატუსი და ჩამოყალიბდა ალგეთის და ყაზბეგის ეროვნული პარკები და აჯამეთის აღკვეთილი, კინტრიშის ნაკრძალის ერთ-ერთ მონაკვეთზე დაარსდა დაცული ლანდშაფტი; ხელახლა განისაზღვრა ყორუდის, ჭაჭუნას, იორის, კაცობურის და გარდაბნის აღკვეთილების სტატუსი, რომლებიც მათ ადრე მიენიჭათ 5 სატყეო-სამონადირეო მეურნეობის სტატუსების შეცვლის შედეგად და სხვ.

კანონთა შორის, რომლებიც დაკავშირებულია დაცულ ტერიტორიებთან, არის საქართველოს კანონი ცხოველთა სამყაროს შესახებ (540-რს, 26 დეკემბერი, 1996), საქართველოს ტყის კოდექსი (2124-IIIს; 22 ივნისი, 1999), საქართველოს კანონი გარემოს დაცვის შესახებ (519-IIს; 10 დეკემბერი, 1996) და სხვ.

რიგი კანონქვემდებარე აქტებით რეგულირდება დაცულ ტერიტორიებთან და მათ მართვასთან დაკავშირებული საკითხები. დაცული ტერიტორიების სააგენტოს საქმიანობა განსაზღვრულია დაცული ტერიტორიების სააგენტოს დებულებით (საქართველოს გარემოს დაცვის მინისტრის ბრძანება, №27, 1 ივლისი, 2011). დაცული ტერიტორიების ტერიტორიული ადმინისტრაციების საქმიანობა განისაზღვრება „დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ტერიტორიული ადმინისტრაციების ტიპური დებულების“ მიხედვით (საქართველოს გარემოს დაცვის მინისტრის ბრძანება №27, 1 ივლისი, 2011 (დაცული ტერიტორიების სააგენტოსა და ტერიტორიული ადმინისტრაციების პირველი დებულებები შემუშავებულ და დამტკიცებულ იქნა 2008 წელს).

დაცული ტერიტორიებისთვის მენეჯმენტის გეგმების მომზადების პროცედურები განისაზღვრება აქტით „დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმის სტრუქტურის, შინაარსისა და თემატური ნაწილების შემუშავების მეთოდოლოგიის მომზადების ეტაპებისა და პროცედურების შესახებ“ (საქართველოს გარემოს დაცვის მინისტრის ბრძანება №39; 22 აგვისტო 2011).

2005 წელს შეიმუშავდა და საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცდა “საქართველოს ბიომრავალფეროვნების სტრატეგია და მოქმედებათა გეგმა“.

2009 წელს მომზადდა საქართველოს დაცული ტერიტორიების განვითარების სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა, რომელიც შეიცავს 10-წლიან სტრატეგიას და 5-

წლიან სამოქმედო გეგმას. ეს დოკუმენტი არ დამტკიცებულა. დაგეგმილია მისი განახლება.

5. არსებული დაცული ტერიტორიები

1995 წლიდან დაიწყო საქართველოს დაცული ტერიტორიების სისტემის გაფართოება და დივერსიფიკაცია. დაარსდა საქართველოსთვის ახალი კატეგორიების დაცული ტერიტორიები, მოხდა უკვე არსებული ზოგიერთი დაცული ტერიტორიის გაფართოება-გარდაქმნა.

ამჟამად დაცული ტერიტორიების საერთო ფართობი 519 053,75 ჰა-ს შეადგენს, რაც ქვეყნის ტერიტორიის დაახლოებით 7,42%-ია. დაცული ტერიტორიების დაახლოებით 75% ტყით არის დაფარული. საქართველოში 14 სახელმწიფო ნაკრძალი, 10 ეროვნული პარკი, 18 აღკვეთილი, 24 ბუნების ძეგლი, 2 დაცული ლანდშაფტი და 1 მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორიაა³ (იხ. დანართი 2). საბჭოთა პერიოდთან შედარებით, დაცული ტერიტორიების ფართობი სამჯერ გაიზარდა, ნაკრძალების რაოდენობა თითქმის იგივე დარჩა, სამაგიეროდ, დაარსდა 9 ახალი ეროვნული პარკი, 18 აღკვეთილი და სხვა მრავალი საქართველოსთვის ახალი კატეგორიის დაცული ტერიტორია, რაც დიდ მიღწევად უნდა ჩაითვალოს.

ცხრილი 2. საქართველოს დაცული ტერიტორიები⁴

№	დაცული ტერიტორია	ფართობი (ჰა)	დაარსების წელი
	<i>სახელმწიფო ნაკრძალები</i>		
1	ბაბანეურის	862.1	1960
2	ბაწარას	2 985.96	1935
3	ბიჭვინთა-მიუსერას ⁵	3 645	1966
	<i>ბიჭვინთა</i>	165	1926
	<i>ლიბავა</i>	1296	1960
	<i>მიუსერა</i>	2184	1946

³ ამჟამად, პარლამენტის მიერ განიხილება კანონპროექტი კოლხეთის მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორიის გაუქმების შესახებ.

⁴ ცხრილში წარმოდგენილია კანონმდებლობით განსაზღვრული დაცული ტერიტორიების ფართობები (2012 წლის ივნისისათვის არსებულ მონაცემებზე დაყრდნობით).

⁵ 3, 4, 5 ტერიტორია მდებარეობს დე-ფაქტო საქართველოს იურისდიქციის მფლობელობაში მყოფ ტერიტორიაზე, სადაც დე-ფაქტო სახელმწიფო კონტროლი ვერ ხორციელდება.

4	ბორჯომის	14 820.6	1929
5	ვაშლოვანის	10 143	1935
6	თუშეთის	12 627.2	1980
7	კინტრიშის	10703	1959
8	ლაგოდეხის	22 295	1912
9	ლიახვის ⁶	6 388	1977
10	მარიამჯვარის	1 040	1935
11	რიწის ⁷	16 289	1946
12	სათაფლიას	330	1935
13	ფსხუ-გუმისთას ⁸	40819	1978
	<i>ფსხუ</i>	27334	1978
	<i>გუმისთა</i>	13400	1978
	<i>სკურჩა</i>	85	1946
14	ქობულეთის	331.25	1998
	ეროვნული პარკები		
1	აღგეთის	6 822	1965
2	ბორჯომ-ხარაგაულის	61 234.84	1995
3	ვაშლოვანის	24 610.06	2003
4	თბილისის	23 218.28	1946
5	თუშეთის	69515	2003
6	კოლხეთის	44 599.8 ⁹	1998
7	მაჭახელას	8733	2012
8	მტირალას	15 806	2006
9	ყაზბეგის	8 686,6367	1976

⁹მოიცავს ხმელეთის 29 323.8 ჰა-ს და ზღვის აკვატორიის 15 276 ჰა-ს.

10	ჯავახეთის	14 206.83	2011
	ბუნების ძეგლები		
1	აბანოს მინერალური ტბის	0.04	2012
2	ალაზნის ჭაღის	204.4	2003
3	არწივის ხეობის	100.4	2003
4	ბღერის მღვიმის		2011
5	გაბზარული ტბის		2011
6	დიდღელის მღვიმის		2011
7	თეთრი მღვიმის		2007
8	თრუსოს ტრავერტინების	4.2	2012
9	იაზონის მღვიმის		2007
10	მელოურის მღვიმის		2011
11	ნაგარევის მღვიმის		2007
12	ნავენახევის მღვიმის		2007
13	ოკაცეს კანიონის	70.5	2007
14	ოკაცეს ჩანჩქერის		2007
15	პრომოტეს მღვიმის (ყუმისთავის)	46.6	2011
16	საკაუის მღვიმის		2007
17	საწურბლიას		2011
18	შახიზნარის კლდის	335,7	2012
19	სოლკატის მღვიმის		2011
20	ტახტი-თეფას	9.70	2003
21	ღლიანას მღვიმის		2011
22	ცუცხვათის მღვიმის		2007
23	წყალწითელას მღვიმის	21.7	2007
24	ხომელის მღვიმის	1.8	2007
	აღკვეთილები		

1	აჯამეთის	5 117	1946
2	ბუღდაშენის ტბის		2011
3	გარდაბანის	3 484	1957
4	თეთრობის ¹⁰	3 100	1995
5	იღტოს	6 971	2003
6	იორის	1 336	1965
7	კარწახის		2011
8	კაცობურის	295	1964
9	ლაგოდების	2 156	2003
10	მადატაფას ტბის		2011
11	ნეძვის	8 992	1995
12	სათაფლიის		2011
13	სულდის ჭაობის		2011
14	ქობულეთის	438.75	1998
15	ქცია-ტაბაწყურის ¹¹	22 000	1995
16	ყორუდის	2 068	1965
17	ჭაჭუნას	5 200	1965
18	ხანჩალის ტბის	839	2011
	დაცული ლანდშაფტები		
	თუშეთის ¹²	31 518	2007
	კინტრიშის	3 190	2003
	მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორიები		
	კოლხეთის	842.4	1999

^{10, 8} აღვკეთილს არ გააჩნია ადმინისტრაცია, ტერიტორია არ არის დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მართვის ქვეშ.

¹²თუშეთის დაცული ლანდშაფტის ადმინისტრირება ხდება ადგილობრივი თვითმმართველობის მიერ.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჩამოთვლილი დაცული ტერიტორიებიდან ჯერ არ მომხდარა ქცია-ტაბაწყურის¹³ და თეთრობის ადკვეთილების საზღვრების საბოლოო იდენტიფიკაცია, დემარკაცია და დაცული ტერიტორიების სააგენტოსთვის შესაბამისი ფართობების გადაცემა. კოლხეთის მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორიის საზღვრების განსაზღვრა კი მოხდა ახლახან, 2011 წელს, თუმცა მისი დაარსება შესაბამისი კანონმდებლობით განსაზღვრული იყო 1999 წელს (ამჟამად, პარლამენტის მიერ განიხილება კანონპროექტი კოლხეთის მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორიის გაუქმების შესახებ).

ბუნდოვანია სხვადასხვა დროს მოქმედი კანონმდებლობებით აღიარებული სხვა მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორიების (ახმეტის, ლაგოდეხის, ვაშლოვანის, ჯავახეთის და იმერეთის მღვიმეების) საკითხი. ლაგოდეხისა და ვაშლოვანის მრავალმხრივი დაცული ტერიტორიების შემთხვევაში, კანონში, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანო მითითებულია როგორც ამ დაცული ტერიტორიების მართვის ინსტიტუცია; თუმცა, არ მომხდარა ამ დაცული ტერიტორიების განსაზღვრა და თვითმმართველობებისთვის გადაცემა (უნდა აღინიშნოს, რომ თვითმმართველობებს, ჩვეულებრივ, არ გააჩნია რესურსები ამ ამოცანის განსახორციელებლად). ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ კანონში დამხმარე ზონა მოხსენიებულია როგორც მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორია, მაგრამ საზღვრები და მართვის მექანიზმი არ არის დაზუსტებული (ისევე, როგორც ზოგიერთ სხვა შემთხვევაში). აღნიშნულიდან გამომდინარე: (1) საჭიროა ამ ტერმინების შინაარსის (დამხმარე ზონისა და მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორიის) მკაფიო გამიჯვნა, რადგან მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორია, თეორიულად, დამოუკიდებლადაც შეიძლება დაარსდეს (არა როგორც სხვა დაცული ტერიტორიის დამხმარე/ბუფერული ზონა), ხოლო დამხმარე ზონის შესაქმნელად, მაგალითად, დაცული ლანდშაფტის კატეგორიაც შეიძლება, იქნეს გამოყენებული; (2) სულ მცირე, IUCN-ის 1-ელ და მე-2 კატეგორიის შესაბამის დაცულ ტერიტორიებს აუცილებლად სჭირდებათ ბუფერული ზონების არსებობა და ამ ფუნქციის შესასრულებლად ამ ზონას მიზანშეწონილია მიენიჭოს მე-5 ან მე-6 კატეგორიის სტატუსი. აქვე უნდა დავამატოთ, რომ იმავე მიმართულებით საჭიროა დაცული ლანდშაფტის კატეგორიის სამართლებრივი ასპექტების შემდგომი დეტალიზაცია და დამატებითი ინსტრუმენტების შექმნა.

საქართველოში დაარსებულია 2 საერთაშორისო მნიშვნელობის წყალჭარბი ტერიტორია (Ramsar Sites) – ისპანი II და ცენტრალური კოლხეთის წყალჭარბი ტერიტორია, რომლებიც არსებული დაცული ტერიტორიების (კოლხეთის და

¹³მომდინარეობს ადკვეთილის ტერიტორიაზე იჯარით უკანონოდ გაცემული ტერიტორიების საკითხის გარკვევა.

ქობულეთის) ფარგლებშია მოქცეული (იხ.http://www.ramsar.org/cda/en/ramsar-pubs-notes-anno-georgia/main/ramsar/1-30-168%5E16383_4000_0__).

6. სისტემის არსებული სივრცითი სრუქტურა **Aichi Biodiversity Target 11-ის კონტექსტში**

ძირითადად, რას გვაუწყებს Aichi Biodiversity Target 11 და რისი მიღწევაა რეალურად შესაძლებელი?

(1) პირველი, რასაც „ამბობს“ Target 11, ისაა, რომ 2020 წლამდე დაცული ტერიტორიების ფართობები უნდა გაიზარდოს - ქვეყნის საერთო სახმელეთო ფართობის შიდა წლების ჩათვლით - 17 და საზღვაო ტერიტორიის 10%-მდე. საქართველოს დაცული ტერიტორიების არსებულ სისტემაში სივრცითი ხარვეზები თვალშისაცემია (მაგ., რაჭა-ლეჩხუმი-სვანეთი-სამეგრელოს ფარგლებში, ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკსა და კინტრიშის ნაკრძალს შორის, ფშავ-ხევსურეთში და სხვ.).

ამასთან, გასაგებია, რომ Target 11-ის ინდიკატორები, საორიენტაციო და სხვადასხვა ქვეყნის მიხედვით, შესაძლოა, იცვლებოდეს: მთავარი დაცული ტერიტორიების ფართობის მატების სტაბილური, პოზიტიური დინამიკაა. რამდენად რეალისტურია ეს ინდიკატორები საქართველოსთვის? დღეისთვის ვიცით, რომ დაცული ტერიტორიების საერთო სახმელეთო ფართობი ქვეყნის საერთო ფართობის დაახლოებით 7%-ს უდრის. ქვეყანაში და ქვეყნის გარშემო არსებული პოლიტიკური სიტუაციის გათვალისწინებით, 8-9 წელიწადში ასეთი მიზნის (17%-ის) მიღწევა რეალისტურად არ შეიძლება ჩაითვალოს, მაგრამ 11-12%-ის მიღწევა სავსებით რეალისტურია: ეს იმას ნიშნავს, რომ ამ პერიოდში დაცული ტერიტორიების საერთო ფართობს დაახლოებით 280-300 ათასი ჰექტარი უნდა დაემატოს.

აქედან, ისეთი გეგმარებითი ტერიტორიების დაარსება, როგორცაა სვანეთის მყინვარების, ფშავ-ხევსურეთისა და მაჭახელას ეროვნული პარკები, უახლოესი მომავლისთვისაც კი რეალისტურია (ამ მიმართულებით დაცული ტერიტორიების სააგენტო, სხვა ეროვნული და საერთაშორისო ორგანიზაციების დახმარებით, აქტიურად მუშაობს), რის შედეგადაც ახალი დაცული ტერიტორიების საერთო ფართობი, სავარაუდოდ, 80-100 ათას ჰა-მდე მიაღწევს. ასევე, იგეგმება სამეგრელოს დაცული ტერიტორიების დაარსებაც; უკვე არსებულ დაცულ ტერიტორიებზე დაგეგმილია ალგეთისა და ყაზბეგის ეროვნული პარკების გაფართოება; შედგა ბუნების ძეგლების კატეგორიის კანდიდატ ობიექტთა ნუსხა და მომზადდა

შესაბამისი კანონპროექტი, რომელიც წარდგენილია პარლამენტში; არსებობს ცენტრალურ კავკასიონზე დაცული ტერიტორიების დაარსების ზოგადი გეგმა და სხვ. რაც შეეხება საზღვაო ტერიტორიებს, შავ ზღვაში, თურქეთის საზღვართან, დაგეგმილია დაცული ტერიტორიის დაარსება.

(2) მეორე, რასაც გვეუბნება CBD-ის Target 11 ისაა, რომ უნდა მოხდეს განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი ადგილების კონსერვაცია, რაც უშუალოდ უკავშირდება დაცული ტერიტორიების სისტემის სივრცითი განვითარების ეროვნული გეგმის შემუშავებას. ასეთი გეგმა ჯერჯერობით, არ გაგვანჩია.

„დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ“ კანონის მიხედვით დაცული ტერიტორიების სისტემის დაგეგმვა საქართველოს განვითარების სტრატეგიის ნაწილს წარმოადგენს და მჭიდროდ უკავშირდება როგორც ტერიტორიის დადგენის სახელმწიფო სისტემის სხვადასხვა საფეხურს, ასევე, დარგობრივი დაგეგმვის პროგრამებს.

დაცული ტერიტორიების სივრცობრივი სტრუქტურის განვითარებისთვის ქვეყანაში არსებული ნაკლებად ხელსაყრელი პოლიტიკური გარემოს არსებობის მიუხედავად (საქართველოს დღეს განვითარების სხვა პრიორიტეტები აქვს, ფართომასშტაბიანი ენერგეტიკული და ინფრასტრუქტურული განვითარების ჩათვლით), ასეთი გეგმის საფუძვლიანი დამუშავება ერთ-ერთ მთავარ ამოცანად შეიძლება იქნეს მიჩნეული, რაც დაემყარება საერთაშორისოდ აპრობირებულ მეთოდოლოგიებს, როგორცაა, მაგალითად, სივრცითი ხარვეზების ანალიზი (ე.წ. Gap Analysis), ბიომრავალფეროვნებისათვის საკვანძო არეების (ე.წ. – Key Biodiversity Areas) განსაზღვრა და სხვა, დაემყარება ასევე - ამ მიმართულებით საქართველოში არსებულ კვლევებსა და მონაცემებს (იხ. ქვემოთ). ყოველივე ამისთვის, მიზანშეწონილია, მთავარი სამიზნე CBD-ის ზემოთ (შესავალში) მოტანილი ინდიკატორები გახდეს.

გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ ქვეყნის დაახლოებით 20% ოკუპირებულია, რის გამოც დაცული ტერიტორიების განვითარების შესაძლებლობას ქვეყანა მოკლებულია. აფხაზეთის ნაკრძალებისა და ლიახვის ნაკრძალის გაფართოების შედეგად დაცული ტერიტორიების ფართობის 17%-მდე მიღწევა ადვილად შესაძლებელი იქნება.

სწორედ ბიომრავალფეროვნების დაცვის თვალსაზრისით საკვანძო თუ პრიორიტეტული არეების დადგენა და შემდგომი კონსერვაცია პასუხობს CBD-ის Target 11-ის ამ მოთხოვნას.

(3) მესამე საკითხი ეხება მართვას, რაც ქვემოთ იქნება მიმოხილული.

(4) მეოთხე და ძალზე მნიშვნელოვანი ისაა, რომ უნდა დაიწყოს დაცული ტერიტორიების „კუნძოლოვანი“ სისტემის ურთიერთდაკავშირებულ ქსელად გარდაქმნა. გასაგებია, რომ პოლიტიკური სიტუაციის, შესაბამისი სამართლებრივი ბაზის ნაკლებობის და სხვა მიზეზების გამო, 2020 წლამდე საქართველოს დაცული ტერიტორიების სისტემის სრულფასოვან ქსელად ჩამოყალიბება ვერ მოხერხდება, მაგრამ რამდენიმე მნიშვნელოვანი ეკოლოგიური (ან ფაუნის) დერეფნის (Ecological Corridor, Wildlife Corridor) დაარსება რომ მოხერხდეს - ეს უკვე დიდი მიღწევა იქნება (მაგალითად, ისეთ საკვანძო ადგილებში, როგორცაა ლიხის ქედი, ალაზნის ხეობა და ზოგიერთი სხვა). აქაც დაწყება ცარიელ ადგილზე არ მოგვიწევს: გარკვეული კვლევები და დოკუმენტები ამ მიმართულებით საქართველოში უკვე არსებობს (იხ. ქვემოთ).

(5) და ბოლოს, Target 11 რეკომენდაციას გვაძლევს, რომ ქსელები ინტეგრირებული უნდა იყოს უფრო ფართო ლანდშაფტებში. იგულისხმება დიდი საკონსერვაციო ლანდშაფტები (Large Conservation Landscapes), როგორცაა, მაგალითად, კავკასიონი (ის შესაძლოა, უფრო „დაწვრილდეს“ - აღმოსავლეთ და დასავლეთ კავკასიონად), მცირე კავკასიონი, ივრის ზეგანი, ჯავახეთის მთიანეთი და მისთ. ეს ამოცანა, ერთი შეხედვით, დიდად პრობლემატურად შეიძლება მოგვეჩვენოს, მაგრამ სინამდვილეში, თუკი ეკოლოგიური ქსელი (ქსელები) კარგად არის დაგეგმილი, მათი დიდ საკონსერვაციო ლანდშაფტებში ინტეგრირება თავისთავად მოხდება.

ზემოთ მოყვანილი მოკლე ანალიზის რეზიუმე ასე შეიძლება ჩამოყალიბდეს. ქვეყნის ტერიტორიაზე ჯერ კიდევ რჩება ბიომრავალფეროვნების დაცვის თვალსაზრით მნიშვნელოვანი და სენსიტიური უბნები, რომლებიც დაცული ტერიტორიების საზღვრებს გარეთაა (მაგ., ცენტრალური კავკასიონი). საქართველოში ჯერჯერობით არა გვაქვს დაცული ტერიტორიების დამაკავშირებელი დერეფნები (და შესაბამისად - დაცული ტერიტორიების ქსელი), რაც მთავარია, დღეისთვის არ არის დამუშავებული საქართველოს დაცული ტერიტორიების სივრცითი განვითარების გეგმა, რომელიც მიზნად დაისახავდა როგორც არსებული სისტემის გაფართოებას, ასევე მის ქსელად გარდაქმნას. თუმცა, საქართველოში, სხვადასხვა ორგანიზაციების მიერ შემუშავებულია გარკვეული დოკუმენტები და სხვა ინფორმაცია, რაც დამხმარე მასალად გამოდგება ასეთი გეგმის შესამუშავებლად. ამათგან, ძირითად, შედარებით ახალ დოკუმენტებზეა ყურადღება გამახვილებული ქვემოთ.

2002-2005 წლებში, WWF-ის კავკასიის პროგრამის ოფისის ხელშეწყობით და კავკასიის ექსპრტ ქვეყნის ექსპერტების მონაწილეობით, მოხდა კავკასიის ეკორეგიონში კონსერვაციისთვის პრიორიტეტული ტერიტორიების (Priority Conservation Areas) და მათი დამაკავშირებელი დერეფნების (Priority Corridors)

(იხ.<http://www.cbd.int/search.shtml?cx=002693159031035132009%3Aetadhtewsy4&cof=FORID%3A11&q=An%20Ecoregional%20Conservation%20Plan%20for%20the%20Caucasus&sa=Search&hl=en>). ეს რუკაც წერილმასშტაბიანია და საორინტირო-სარეკომენდაციო ხასიათისაა. დაახლოებით ამავე წლებში, კრიტიკული ეკოსისტემების დაცვის ფონდის (Critical Ecosystem Partnership Fund) კავკასიის პროგრამის ფარგლებში, იგივე WWF-ის კავკასიის პროგრამის ოფისის ტექნიკური დახმარებით განხორციელდა კავკასიის მნიშვნელოვანი საკონსერვაციო ადგილების კიდევ უფრო დაწვრილებითი დარუკება (იხ. <http://www.cepf.net/Documents/final.caucasus.ep.pdf>). გარდა ამისა, 2007 წელს, ამავე ოფისის თაოსნობით, მომზადდა და გადაეცა შესაბამის სამთავრობო სტრუქტურებს გის ინფორმაცია და შესაბამისი ტექსტი საქართველოს ტყეების მნიშვნელოვანი საკონსერვაციო ადგილების შესახებ. ეს სამივეს დოკუმენტი და გის ინფორმაცია ხელმისაწვდომია, თუმცა, ისინი ოფიციალურად დამტკიცებული არ არის.

2002–2008 წლებში, WB/GEF დაფინანსებით, საქართველოს დაცული ტერიტორიების პროგრამის (GPAP) მიერ განხორციელებული “საქართველოს დაცული ტერიტორიების განვითარების პროექტის” ფარგლებში ერთ–ერთ კომპონენტს წარმოადგენდა ბიომრავალფეროვნების კონსერვაციის საკითხების ინტეგრირება დაცული ტერიტორიების დამაკავშირებელ სამეურნეო ლანდშაფტების მენეჯმენტში. მოხდა ეკოლოგიური დერეფნების განსაზღვრა (ალაზნის ჭაღის ტყეები, დავით–გარეჯის დაცული ლანდშაფტი) და შესაბამისი მენეჯმენტის გეგმების შემუშავება; თუმცა, არც ამ დოკუმენტებს გააჩნია ლეგალური სტატუსი.

დაცული ტერიტორიების ქსელის ჩამოყალიბების კონტექსტში მნიშვნელოვან ნაბიჯად შეიძლება ჩაითვალოს „ზურმუხტის ქსელის“ (Emerald Network) შექმნისთვის დაწყებული სამუშაოები. 2004 წელს, საქართველოს გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტროს მიერ, დაიწყო „ზურმუხტის ქსელის“ დაგეგმარება, რომლის დროსაც მოხდა რვა კანდიდატი ტერიტორიის იდენტიფიცირება და შერჩეული კანდიდატი ტერიტორიების ნუსხა გაიგზავნა ბერნის კონვენციის სამდივნოში. „ზურმუხტის ქსელის“ შექმნა განახლდა 2009–2011 წლებში, ევროკავშირისა და ევროსაბჭოს დაფინანსებით განხორციელებული „ზურმუხტის ქსელის შექმნა სამხრეთ კავკასიაში და ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში“ პროექტით. პროექტის ფარგლებში, რომელიც განხორციელდა სახელობათა კონსერვაციის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის - NACRES-ის მიერ, მომზადდა სამეცნიერო მონაცემთა ბაზა, რუკები და მოხდა 21 პოტენციური საიტის შერჩევა. პროექტის მე-2 ეტაპის დაწყება მოსალოდნელია 2013 წლიდან.

დღეისთვის საქართველოში არასაკმარისად გამოიყენება ბიომრავალფეროვნების ტერიტორიული დაცვის სხვა მექანიზმები. როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველოში არსებობს მხოლოდ 2 საერთაშორისო მნიშვნელობის წყალჭარბი ტერიტორია (Ramsar Site). დამატებით, მოხდა საერთაშორისო მნიშვნელობის ჭარბტანიანი ტერიტორიების ნუსხაში შესატანი პრიორიტეტული ტერიტორიების განსაზღვრა (რომლებიც, საერთაშორისო აღიარებისთვის 3-4 კრიტერიუმს აკმაყოფილებენ ერთდროულად) და შესაბამისი დოკუმენტაციის მომზადება. თუმცა, მთავრობამ არ მოიწონა ეს დოკუმენტები - მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი აღიარება დამატებით ეკოლოგიურ შეზღუდვებს არ გულისხმობდა (აღბათ, ეს დაკავშირებული იყო გაუგებრობასთან: ფარავანის ტბა იდენტიფიცირებულ იქნა მდინარე ფარავანთან, რომელიც ენერგორესურსად არის მიჩნეული). საგულისხმოა, რომ ერთ-ერთი ამ საიტოგანი, სახელდობრ კარწახის ტბა, რომელიც ჯავახეთის ეროვნული პარკის ტერიტორიაზე მდებარეობს თურქეთთან ტრანსსასაზღვრო და ერთ-ერთ პერსპექტიულ ადგილად უნდა ჩაითვალოს ბილატერალური კოოპერაციის განვითარების თვალსაზრისით (სამხრეთ კოლხეთთან ერთად).

პირველი ნაბიჯები ტრანსსასაზღვრო და რეგიონული თანამშრომლობის მიმართულებით უკვე გადადგმულია (საქართველო-თურქეთი, საქართველო-სომხეთი, მიმდინარეობს მოლაპარაკება აზერბაიჯანთან). სამივე ქვეყანაში საზღვრის ორივე მხარეს არსებობს დაცული ტერიტორიები. დაიწყო მოლაპარაკებები ლაგოდეხის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციასა და ზაქათალა-ბელაქანის დაცულ ტერიტორიებთან თანამშრომლობისთვის.

2009-2011 წლებში, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ფედერალური სამინისტროს და გერმანიის განვითარების ბანკის (BMZ/KfW) დაფინანსებით და WWF Germany/WWF-Caucasus-ის ხელშეწყობით განხორციელებული პროექტის “სამხრეთ კავკასია – ჯავახეთის ეროვნული პარკის შექმნა საქართველოში” – ფარგლებში, დაარსდა ჯავახეთის ეროვნული პარკი და ხუთი ადგილობრივი (ხანჩალის, მადატაფის და ბუღდაშნის ტბები და კარწახისა და სულდის ჭაობები). აღნიშნული პროექტის წინაპირობას წარმოადგენდა 1999-2002 წლებში GEF/UNDP დაფინანსებით NACRES-ისა და FFI-ის მიერ განხორციელებული პროექტი “არიდული და სემიარიდული ეკოსისტემების კონსერვაცია კავკასიაში” და ჯავახეთის ზეგანის კონსერვაციის გეგმის შემუშავების შესახებ. ეს ტერიტორია ერთერთი ყველაზე პერსპექტიულია ტრანსსასაზღვრო თანამშრომლობის განვითარების თვალსაზრისით, რადგან საზღვრის მეორე, სომხეთის მხრიდან იმავე ფანანსური და ტექნიკური წყაროების ხელშეწყობით დაარსდა არპის ტბის მომიჯნავე ეროვნული პარკი. ამ ქვეყნებს შორის ტრანსსასაზღვრო განვითარების პერსპექტივას კიდევ უფრო

აძლიერებს გაერთიანებული ტრანსსასაზღვრო სეკრეტარიატის (TJS) არსებობა, რომლის მეორე ფაზა ხორციელდება კონსორციუმის მიერ, რომელშიც შედიან AHT Group და კავკასიის რეგიონული გარემოსდაცვითი ცენტრი (REC-Caucasus), და რომელიც ხელს უწყობს ბუნების დაცვის და ადღენის ტრანსსასაზღვრო და რეგიონული მექანიზმების განვითარებას სამხრეთ კავკასიაში.

2010 წელს, ისევ BMZ/KFW-ს დაფინანსებით მოხდა ყაზბეგის ბიოსფერული რეზერვატის შექმნის შესაძლებლობის კვლევა. კვლევის შედეგად მიზანშეწონილად ჩაითვადა ეროვნული პარკის არსებული ტერიტორიის გაფართოება.

ახლახან ინიცირებულ იქნა მსოფლიოს ბუნებრივი მემკვიდრეობის პოტენციური უბნების (UNESCO World Heritage Sites) იდენტიფიკაციის პროცესი. 2011 წლის ბოლოს, WWF-სა და IUCN-ის კავკასიის თანამშრომლობის ცენტრის მიერ, MAVA Foundation-ის ხელშეწყობით, ჩატარდა საკონსულტაციო-გეგმარებითი სამუშაო შეხვედრა – “მსოფლიო ბუნებრივი და შერეული მემკვიდრეობა როგორც ბუნების დაცვის ინსტრუმენტი საქართველოში”, რამაც ბიძგი მისცა მომავალში მსოფლიო მემკვიდრეობის უბნების დაარსებას საქართველოში.

ისეთი გლობალური კატეგორიების დაარსება, როგორცაა UNESCO-ს მსოფლიო მემკვიდრეობის უბნები (არეები), Ramsar Site-ები, UNESCO-ს მიერ აღიარებული ბიოსფერული რეზერვატები ხელს შეუწყობს ქვეყნის ცნობადობის ზრდას, დამატებითი ფინანსების მოზიდვას დაცული ტერიტორიების სექტორში და ქვეყანაში ტურიზმის განვითარებას.

7. დაგეგმვა, დაარსება და მართვა

საბჭოთა პერიოდში ნაკრძალებისა და სატყეო-სამონადირეო მეურნეობების მართვას ახორციელებდა ნაკრძალებისა და სამონადირეო მეურნეობების მთავარი სამმართველო, რომელიც სატყეო მეურნეობის სამინისტროს შემადგენლობაში შედიოდა. 1992–1997 წლებში ის გადაკეთდა საქართველოს ნაკრძალებისა და სამონადირეო მეურნეობების მთავარ სამმართველოდ, რომელიც სხვადასხვა წლებში სხვადასხვა სამინისტროს დაქვემდებარებაში შედიოდა ან დამოუკიდებელ უწყებას წარმოადგენდა. 1997 წლის 9 ოქტომბრიდან დაცული ტერიტორიების მმართველობა გადაეცა საქართველოს დაცული ტერიტორიების, ნაკრძალებისა და სამონადირეო მეურნეობების სახელმწიფო დეპარტამენტს. 2004 წლის ბოლოს დეპარტამენტმა რეორგანიზაცია განიცადა და სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულების - “დაცული ტერიტორიების დეპარტამენტის” სახით შევიდა საქართველოს გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტროს შემადგენლობაში. 2008 წლის 1 თებერვლიდან,

დაცული ტერიტორიების დეპარტამენტს მიენიჭა საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სტატუსი და ჩამოყალიბდა როგორც გარემოს დაცვის და ბუნებრივი რესურსების სამინისტროს სტრუქტურაში შემავალი - დაცული ტერიტორიების სააგენტო.

ამჟამად, საქართველოში, დაცული ტერიტორიების სისტემის დაგეგმვა ხორციელდება საქართველოს გარემოს დაცვის სამინისტროს/დაცული ტერიტორიების სააგენტოს და საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მიერ. გადაწყვეტილებას დაცული ტერიტორიების შექმნის, გაუქმების, ტერიტორიული გაფორმების, დაცვის კატეგორიის შეცვლის შესახებ იღებს საქართველოს პარლამენტი. დაცული ტერიტორიების სისტემის დაფუძნების, ფუნქციონირებისა და მართვის სახელმწიფო პოლიტიკას, ქმედებათა კოორდინაციასა და კონტროლს ახორციელებს საქართველოს გარემოს დაცვის სამინისტრო; დაცული ტერიტორიების მართვას კი - დაცული ტერიტორიების სააგენტო - ტერიტორიული ადმინისტრაციების მეშვეობით.

დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მართვას ახორციელებს სააგენტოს თავმჯდომარე ორ მოადგილესთან ერთად. სააგენტო შედგება შვიდი სამსახურისგან: განვითარების, დაგეგმვის, შიდა კონტროლის, ადმინისტრაციული, მარკეტინგისა და საზოგადოებასთან ურთიერთობის, ეკონომიკური და იურიდიული სამსახურებისგან. დაცული ტერიტორიების სააგენტო ხელმძღვანელობს ტიპიური დებულებით.

დაცულ ტერიტორიებს, რომლებიც სხვადასხვა დროს სხვადასხვა იურიდიული აქტით (საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს აქტებით, დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობის დადგენილებებით, პრეზიდენტის ბრძანებულებებით, ან სპეციალური კანონებით) იქმნებოდა, შესაბამისად, განსხვავებული იურიდიული სტატუსი ჰქონდა. 2004 წელს ყველა დაცული ტერიტორია შევიდა გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტროს შემადგენლობაში როგორც საჯარო სამართლის იურიდიული პირი. 2005 წელს, ნაწილი დაცული ტერიტორიებისა დარჩა საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად, ხოლო ნაწილი წარმოადგენდა დაცული ტერიტორიების დეპარტამენტის ტერიტორიულ ორგანოს. 2008 წლიდან კი ყველა დაცული ტერიტორია დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ტერიტორიულ ადმინისტრაციას წარმოადგენს. ამჟამად, დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ტერიტორიული ადმინისტრაციების ტიპიური დებულების მიხედვით, არსებობს დაცული ტერიტორიების 22 ტერიტორიული ადმინისტრაცია¹⁴. ისინი საქმიანობის განხორციელებისას ხელმძღვანელობენ დაცული ტერიტორიების სააგენტოს

¹⁴ამათგან 4 ადმინისტრაცია ეკუთვნის ოკუპირებულ აფხაზეთსა და ე.წ. სამხრეთ ოსეთში მდებარე დაცულ ტერიტორიებს, რომლებიც *de jure* საქართველოს იურისდიქციაშია, მაგრამ *de facto* აქ სახელმწიფო კონტროლი ვერ ხორციელდება.

ტერიტორიული ადმინისტრაციების ტიპური დებულებით. ტერიტორიულ ადმინისტრაციას ხელმძღვანელობს დირექტორი. ადმინისტრაციაში არის ორი – დაცვისა და ადმინისტრაციული – განყოფილება.

დღეისთვის დაცული ტერიტორიების მართვა ცენტრალიზებულია. უნდა ითქვას, რომ დაახლოებით 2005 წლიდან საქართველოს დაცული ტერიტორიების სისტემის მართვა მნიშვნელოვნად, თვისობრივად გაუმჯობესდა - სისტემაში მოვიდნენ ახალი, მოტივირებული კადრები, საგრძნობლად შემცირდა ბრაკონიერობის შემთხვევები, ხოლო უკანონო ტყის ჭრა თითქმის აღიკვეთა (გამონაკლისს იმ დაცული ტერიტორიების ის მონაკვეთები წარმოადგენს, რომლებიც უშუალოდ ესაზღვრება დასახლებულ პუნქტებს; ეს ფაქტი უკავშირდება ბუფერული ზონების არარსებობის პრობლემას, რაც მართვის წარსული პრაქტიკიდანაა „ამოზრდილი“ და ნაბიჯ-ნაბიჯ გადასაწყვეტია დაცული ტერიტორიების დღევანდელი მენეჯმენტის მიერ). ყოველივე ამას ხელი შეუწყო მართვის ცენტრალიზებამ, ეს, უთუოდ, გამართლებული გადაწყვეტილება იყო, რადგან მანამდე სისტემა, ფაქტობრივად, სრულიად დეზინტეგრირებული იყო, ცენტრალური აპარატი კი - არაეფექტური. თუმცა, მართვის ცენტრალიზებამ გამოიწვია გადაწყვეტილების მიღების გადატანა მაღალ დონეზე - რესურსებიდან შორს, რამაც ოპერატიულობა დააქვეითა. ცალკეული დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გაუმჯობესების კვალდაკვალ მოსალოდნელია სისტემის გარკვეული ხარისხით, თანდათანობითი დეცენტრალიზაცია, რაც, ერთის მხრივ, შეუმსუბუქებს სააგენტოს მართვის სიმძიმეს, ხოლო მეორეს მხრივ, გამართული ინფრასტრუქტურისა და მენეჯმენტის პირობებში მისცემს დაცულ ტერიტორიებს გარკვეული ადაპტაციური მენეჯმენტის შესაძლებლობას. თუმცა, ეს პროცესი სასურველია, რომ სათანადოდ იყოს მომზადებული (იგულისხმება, როგორც მენეჯმენტის, ასევე სამართლებრივი კუთხით, რასაც გარკვეული დრო კიდევ სჭირდება) და, რა თქმა უნდა, სასურველია ის აუნჩარებლად განხორციელდეს.

დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ კანონის მიხედვით, დაცული ტერიტორიების სააგენტო უშუალოდ მართავს I-IV კატეგორიის დაცულ ტერიტორიებს, ბიოსფერულ რეზერვატებს, მსოფლიო მემკვიდრეობის უბნებს და საერთაშორისო მნიშვნელობის ჭარბტენიან ტერიტორიებს.

დაცული ლანდშაფტის და გამონაკლის შემთხვევში, ადკვეთილების, ბიოსფერული რეზერვატების, მსოფლიო მემკვიდრეობის უბნების და საერთაშორისო მნიშვნელობის წყალჭარბი ტერიტორიების მართვა შესაძლებელია სხვა ორგანიზაციებთან ერთად მიმდინარეობდეს. თუმცა, კანონი არ განსაზღვრავს წესებსა თუ რეგულაციებს ამ ერთობლივი მართვისთვის. კანონის მიხედვით მრავალმხრივი გამოყენების

ტერიტორიებთან მიმართებაში დაცული ტერიტორიების სააგენტოს გააჩნია მაკონტროლებელი ფუნქცია, თუმცა არც ესაა მკაფიოდ გაწერილი.

ამჟამად, როგორც ზემოთ აღინიშნა, საქართველოში არსებული დაცული ტერიტორიების მართვას ახორციელებს დაცული ტერიტორიების სააგენტო. გამონაკლისს წარმოადგენს თუშეთის დაცული ლანდშაფტი და კოლხეთის მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორია, რომელთა მართვა ეკისრება ადგილობრივ ხელისუფლებას.

თუშეთის დაცული ლანდშაფის მართვა ადგილობრივ თვითმმართველობას 2006 წელს გადაეცა. 2006–2011 წლებში თუშეთის დაცული ლანდშაფის მართვა ხდებოდა ახმეტის მუნიციპალიტეტის მიერ, მხოლოდ ერთი საშტატო ერთეულით. 2011 წლის მარტიდან, თუშეთის ლანდშაფტის მართვას ადგილობრივი თვითმმართველობის – ახმეტის მუნიციპალიტეტის საკრებულოს ააიპ „თუშეთის დაცული ლანდშაფტის ადმინისტრაცია“ ახორციელებს. ადმინისტრაცია ხელმძღვანელობს წესდებით, რომელიც სხვა საკითხებთან ერთად განსაზღვრავს ადმინისტრაციის სტრუქტურას, მართვის საკითხებს, საქმიანობის სფეროსა და ამოცანებს.

კოლხეთის მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორიის საზღვრები საბოლოოდ 2011 წელს დადგინდა და მისი მართვა გადაეცა ადგილობრივ თვითმმართველობას.

დაცული ლანდშაფტებისა და მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორიების დაარსება, სივრცითი დაგეგმარებისა და მიწის სრული კადასტრის არარსებობის გამო, გარკვეულ სირთულეებთან არის დაკავშირებული. ეს დაცული ტერიტორიების მართვის საკითხიც შედარებით ახალია და დახვეწას საჭიროებს. ამ ტერიტორიების მართვა მოითხოვს სხვადასხვა დაინტერესებული მხარეების ჩართულობას და შესაბამის სტრუქტურებთან თანამშრომლობას. ასევე, მნიშვნელოვანია თანამშრომელთა ცოდნისა და უნარების გაძლიერება. კანონმდებლობის დახვეწის გზით საჭიროა მოხდეს შესაბამისი მმართველი ორგანოებისა და სხვა სტრუქტურების მართვის უფლებამოსილებებისა და კომპეტენციების გამიჯვნა და ამ კატეგორიის დაცული ტერიტორიების მართვის პრინციპების მკაფიოდ ჩამოყალიბება. დასამუშავებელია ბიოსფერული რეზერვატების დაარსება-მართვის (სამართლებრივი და მენეჯმენტის) საკითხები და ეს წინა საკითხს მჭიდროდ უკავშირდება, რადგან შესაძლებელია ბიოსფერული რეზერვატის ზონების (ბირთვული ზონის გარდა) დაარსებისას სწორედ IUCN-ის მე-5 და მე-6 კატეგორიის შესაბამისი ერთეულების გამოყენება. ადკვეთილებისა და ბუნების ძეგლების მართვის საკითხიც გარკვეულ კორექტირებას მოითხოვს, განსაკუთრებით, ბოლო დროს მიღებული იმ კანონების გათვალისწინებით, რომლებიც დაცული ტერიტორიების სფეროსაც ეხება. ამ საქმეს დიდი სიფრთხილე სჭირდება, რადგან აღნიშნული ცნობილი სამართლებრივი აქტების

ხისტი გამოყენება საფრთხეს შეუქმნის დაცული ტერიტორიების ინტეგრაციას და გაართულებს მათ მართვას.

ამჟამად საქართველოში არსებობს მხოლოდ ეროვნული მნიშვნელობის დაცული ტერიტორიები და კანონმდებლობით არაა განსაზღვრული რეგიონული, მუნიციპალური თუ ადგილობრივი დაცული ტერიტორიების დაარსება. ამასთან, არსებული კანონმდებლობით დაცული ტერიტორიების მმართველობის მხოლოდ ერთი ფორმა არსებობს – მმართველობა მთავრობის მიერ (ამ ფორმის ორი ქვეტიპით – 1. ეროვნული სამინისტრო/სააგენტო; და 2. რეგიონული ან მუნიციპალური თვითმმართველობა). საერთაშორისო პრაქტიკა აღიარებს და იყენებს მმართველობის კიდევ სამ ფორმას – თანამმართველობას, კერძო მმართველობას და მმართველობას მკვიდრი მოსახლეობის და/ან ადგილობრივი თემების მიერ. სამომავლოდ, ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კვალდაკვალ, მას შემდეგ, რაც მოსახლეობა ნაკლებად იქნება დამოკიდებული ბუნებრივი რესურსების უშუალო გამოყენებაზე, სასურველია, რომ ზემოთ ხსენებული მმართველობის სამივე ფორმა აისახოს საქართველოს კანონმდებლობაში, რამაც (ასეთმა დივერსიფიკაციამ) შესაძლებელია ხელი შეუწყოს ახალი დაცული ტერიტორიების დაარსებას, დაცული ტერიტორიების საერთო ფართობის ზრდას და „კუნძულოვანი სისტემის“ ქსელის გარდაქმნას. თუმცა, ამ ეტაპზე, ბუნებრივი რესურსების გამოყენებისა და გარემოს დაცვის სფეროში დღევანდელი პოლიტიკის გათვალისწინებით, ასეთი ნაბიჯის გადადგმა შესაძლოა სარისკო იყოს და ამას უკუეფექტი (არსებული სისტემის დეზინტეგრაცია) მოჰყვეს.

დაცულ ტერიტორიებზე საკუთრების ფორმა სხვადასხვაა - დაცული ტერიტორიის კატეგორიიდან გამომდინარე. პირველი 4 კატეგორიის (ნაკრძალი, ეროვნული პარკი, ბუნების ძეგლი და აღკვეთილი) და ასევე ბიოსფერული რეზერვატების ბირთვული ტერიტორიები და მათზე არსებული რესურსები სახელმწიფო საკუთრებაა. მე-5 (დაცული ლანდშაფტი) და მე-6 (მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორია) კატეგორიის დაცულ ტერიტორიებზე სახელმწიფო საკუთრებასთან ერთად დასაშვებია საკუთრების სხვა ფორმების არსებობაც. საერთაშორისო მნიშვნელობის წყალჭარბი ტერიტორიების, მსოფლიო მემკვიდრეობის უბნების ტერიტორიები და მათზე არსებული ბუნებრივი რესურსების საკუთრების საკითხი განისაზღვრება იმ დაცული ტერიტორიების კატეგორიების საკუთრების ფორმით, რომელთა საფუძველზეც ისინი ჩამოყალიბდა.

ამ თავის შესავალი ნაწილის ბოლოს უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად არსებული ობიექტური სირთულეებისა (რის შესახებ ქვემოთაც ვისაუბრებთ), არსებულ პირობებში, საქართველოს დაცული ტერიტორიების სისტემის მართვა

წარმატებულად უნდა ჩაითვალოს. ამის ერთ-ერთი დამადასტურებელი ისიცაა, რომ 2007 წელს ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულმა პარკმა მიიღო შესაბამისი სერტიფიკატი და ის გაერთანდა ევროპული დაცული ტერიტორიების PAN-Park-ების ქსელში, რასაც წინ უსწრებდა დაცული ტერიტორიის მენეჯმენტის ეფექტურობის და საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის საფუძვლიანი შეფასება, რომელიც ევროპელმა ექსპერტებმა ჩაატარეს.

7.1. საკადრო საკითხები

დაცული ტერიტორიების სფეროში მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს ზოგადად კადრების და განსაკუთრებით პროფესიონალი, თანამედროვე ცოდნით აღჭურვილი კადრების ნაკლებობა.

წლების მანძილზე სხვადასხვა პროექტების ფარგლებში მიმდინარეობდა და მიმდინარეობს დაცული ტერიტორიების სააგენტოსა და ცალკეული დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციების თანამშრომელთა ცოდნისმატებისა და უნარის დახვეწისკენ მიმართული ღონისძიებები. WB/GEF-ის “საქართველოს დაცული ტერიტორიების განვითარების პროექტის“ ფარგლებში (თუშეთის, ლაგოდეხის, ბაწარა-ბაბანეური, ვაშლოვანის დაცულ ტერიტორიებზე, სადაც ასევე ჩართული იყვნენ კოლხეთისა და ბორჯომ-ხარაგაულის თანამშრომლებიც) მოხდა თანამშრომელთა შესაბამისი გადამზადება; BMZ/KfW-ის დახმარებით იგივე განხორციელდა ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაციის თანამშრომლებისთვის; WB/GEF-ის პროექტის „საქართველოს ინტეგრირებული სანაპირო მართვის“ პროექტის ფარგლებში მოხდა კოლხეთის ეროვნული პარკისა და ქობულეთის დაცული ტერიტორიების შესაბამისი ბაზის გაუმჯობესება; ნორვეგიის მთავრობისა და WWF-ის მიერ დახმარება გაეწია ჭაჭუნას აღკვეთილსა და მტირალას ეროვნულ პარკში ტრენინგების ჩატარებას. 2006 წლიდან ამერიკის შინაგანი დეპარტამენტის საერთაშორისო ტექნიკური დახმარების პროგრამის (USDol/ITAP) ფარგლებში, რომელიც წარმოადგენს დაცული ტერიტორიების ეფექტური მართვისთვის უნარების ამაღლების ინსტრუმენტს, GIZ-ის მხარდაჭერით, დაცული ტერიტორიების სააგენტოს, ადმინისტრაციებისა და სხვადასხვა სამთავრობო სტრუქტურებისთვის ტარდება სხვადასხვა სახის ტრენინგები, სამუშაო შეხვედრები, გასვლითი ვიზიტები და სხვ.; BP/BTC მხარდაჭერით IUCN კავკასიის თანამშრომლობის ცენტრის (CCC) მიერ, ჩატარდა დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმების შემუშავების ტრენინგი; USDol/ITAP-სა და TJS-ის მხარდაჭერით, სასწავლო ტური მოეწყო ევროპისა და ამერიკის დაცულ

ტერიტორიებზე; TJS-ის Twinning-ის პროგრამის ფარგლებში, არსებობს მუდმივი თანამშრომლობა სამხრეთ კავკასიისა და ეიფელის ეროვნულ პარკს (გერმანია) შორის ინფორმაციისა და გამოცდილების გაცვლის შესახებ; EU/FFI/NACRES პროექტის ფარგლებში, განხორციელდა უნარების გაძლიერება თუშეთისა და ვაშლოვანის დაცულ ტერიტორიებზე ადგილობრივი მოსახლეობისთვის და სხვ.

მიუხედავად ამ გაწეული ძალისხმევებისა, კვალიფიციური კადრების ნაკლებობა კვლავ პრობლემად რჩება. არსებული მცირე ანაზღაურების და სოციალური პაკეტის არარსებობის გამო მუდმივად ხდება კადრების გადინება. ამასთან, ხშირ შემთხვევაში, დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციების პერსონალის რაოდენობა არასაკმარისია. რიგ დაცულ ტერიტორიებზე ვაკანტურია ბუნებრივი რესურსების სპეციალისტისა და, ასევე, რეინჯერთა თანამდებობები.

ნათელია, რომ საჭიროა დაცული ტერიტორიების დარგის მუშაკებისთვის რეგულარული, სხვადასხვა მოდულის მომცველი, მუდმივმოქმედი ტრენინგების სისტემის დანერგვა (და ამ მიმართულებით კიდევ არსებობს USDoI/ITAP-ის დახმარებით დამუშავებული პროგრამები), თუმცა ამისთვისაც შემაფერხებელ ფაქტორს არასაკმარისი ფინანსირება წარმოადგენს.

7.2. მენეჯმენტის გეგმები

მენეჯმენტის გეგმები წარმოადგენს დაცული ტერიტორიების მართვის მთავარ ინსტრუმენტს. მისი არარსებობა ხელს უშლის დაცულ ტერიტორიებზე შესაბამისი ღონისძიებების დაგეგმვასა და განხორციელებას. ამასთან, ამცირებს დაცული ტერიტორიების მიმდებარედ მცხოვრები მოსახლეობის ჩართულობის შესაძლებლობას დაცული ტერიტორიების დაგეგმვასა და მართვაში. 2011 წელს მინისტრის ბრძანებით დამტკიცდა მენეჯმენტის გეგმის მომზადების წესი, TJS მიერ შემუშავებული სახელმძღვანელო დოკუმენტების მიხედვით, რომელიც თავის მხრივ ეყრდნობა IUCN-ის სახელმძღვანელო დოკუმენტებს.

დღეისთვის, საქართველოს დაცული ტერიტორიების უმეტესობის მართვა მენეჯმენტის გეგმების გარეშე ხდება. მენეჯმენტის გეგმებს, რომლებიც შემუშავებული და დამტკიცებული იყო რიგი დაცული ტერიტორიებისთვის, ამოწურული აქვთ მოქმედების ვადა. ამჟამად, მხოლოდ სამ დაცულ ტერიტორიას – ბაწარა-ბაბანეურის, კოლხეთის და ქობულეთის დაცულ ტერიტორიებს – გააჩნია მენეჯმენტის გეგმა, რომლებსაც მოქმედების ვადა ეწურებათ 2012 წელს. უმეტესი დაცული ტერიტორიების მართვა კი ხდება დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მიერ შემუშავებული დროებით რეგულირების წესით (საქართველოს გარემოს დაცვის

მინისტრის ბრძანება №53 (ზოგიერთი დაცული ტერიტორიის ფუნქციონირების დროებითი რეგულირების წესის დამტკიცების შესახებ, 6 დეკემბერი, 2011). მენეჯმენტის გეგმებთან ერთად, არ არსებობს დაცული ტერიტორიების ბიზნეს გეგმებიც.

წლების მანძილზე, სხვადასხვა დონორი ორგანიზაციების მხარდაჭერით, ზოგიერთი დაცული ტერიტორიისთვის, მომზადდა მენეჯმენტის გეგმები. მაგალითად, “საქართველოს დაცული ტერიტორიების პროგრამის” (GPAP) მიერ მომზადდა კოლხეთის, ქობულეთის, ვაშლოვანის, თუშეთის, ლაგოდეხის, ბაწარა-ბაბანაურის დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმები, მენეჯმენტის გეგმების დიდ ნაწილს ამოეწერა მოქმედების ვადა. ამისდა მიუხედავად, ყველა მენეჯმენტის გეგმა საჭიროებს განახლებას და უკანასკნელ დროს დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მიერ შემუშავებულ და გარემოს დაცვის მინისტრის ბრძანებით დამტკიცებულ სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანას. 2006–2008/09 წლებში, BP/BTC Co-ის დაფინანსებით, IUCN CCC-ის მიერ, მომზადდა ქცია-ტაბაწყურის ალკვეთილის მენეჯმენტის გეგმის პროექტი. დაახლოებით ამავე წლებში, ნორვეგიის მთავრობის ფინანსური და WWF-ის ტექნიკური დახმარებით, შემუშავდა მტირალას ეროვნული პარკის მენეჯმენტის გეგმა; 2009–2011 წლებში, ამჯერად, გერმანიის მთავრობის ფინანსური და WWF-ის ტექნიკური დახმარებით კი (პროექტის “სამხრეთ კავკასია – ჯავახეთის ეროვნული პარკის შექმნა საქართველოში” - ფარგლებში) - ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმის პროექტი (მიმდინარეობს ამ დოკუმენტის ახალ სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანის პროცესი); 2009 წელს, UNDP/GE-ის მხარდაჭერით, დაიწყო პროექტი – “საქართველოს დაცული ტერიტორიების სისტემის ფინანსური მდგრადობის ხელშეწყობა”, რომლის ფარგლებშიც NACRES-ის მიერ მიმდინარეობს თუშეთის ეროვნული პარკის მენეჯმენტის გეგმის განახლება; 2010 წელს დაწყებული, GIZ-ის პროექტის „ბიომრავალფეროვნების მდგრადი მართვა: სამხრეთ კავკასია/საქართველო“ ფარგლებში, მიმდინარეობს ვაშლოვანის ეროვნული პარკის მენეჯმენტის გეგმის განახლება; 2011 წელს კავკასიის ბუნების ფონდისა (CNF) და WWF-ის დაფინანსებით დაიწყო ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის მენეჯმენტის გეგმის განახლება.

ევროკავშირის დაფინანსებით საჯარო სამსახურების დამშობილების (Twinning) პროექტის - „საქართველოს დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გაძლიერება“ - ფარგლებში დაგეგმილია აჯამეთის ალკვეთილის, იმერეთის მღვიმეების დაცული ტერიტორიების, ლაგოდეხის დაცული ტერიტორიების და მტირალას ეროვნული პარკის მენეჯმენტის გეგმების შემუშავება-განახლება. ასევე, დაგეგმილია თუშეთის

დაცული ლანდშაფტის მენეჯმენტის გეგმის შემუშავებაც, ჩეს პარტნიორებთან ერთად.

როგორც ზემოთ წარმოდგენილი ინფორმაციიდან ჩანს, მენეჯმენტის გეგმების შემუშავება ძირითადად დონორი ორგანიზაციების მიერ დაფინანსებული პროექტების ფარგლებში ხორციელდება. დაცული ტერიტორიების სააგენტოს და შესაბამის ადმინისტრაციებს არ გააჩნიათ მენეჯმენტის გეგმების შემუშავების შესაძლებლობა, რაც ძირითადად გამოწვეულია ამ სფეროში ფინანსირების, გამოცდილების და შესაბამისი კადრების სიმცირით.

7.3. მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა

წლების მანძილზე, სხვადასხვა პროექტის ფარგლებში, მოხდა და კვლავაც მიმდინარეობს დაცული ტერიტორიების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გაუმჯობესება. ბევრ დაცულ ტერიტორიაზე გაუმჯობესდა ინფრასტრუქტურა და საბაზისო ტექნიკით უზრუნველყოფა. ამ მხრივ გაცილებით უკეთესადაა საქმე იმ დაცულ ტერიტორიებზე, რომლებიც დონორი ორგანიზაციების დახმარებით, ან ბიზნეს სექტორიდან შემოსული საგრძნობი ინვესტიციების დახმარებითაა დაარსებული და/ან მოდერნიზებული; ასეთებია: ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი (გერმანიის მთავრობა, CNF და ზოგიერთი სხვა), თუშეთის, ლაგოდეხისა და ვაშლოვანის დაცული ტერიტორიები (GEF/WB, CNF და ზოგიერთი სხვა), კოლხეთის ეროვნული პარკი (GEF/WB), მტირალას ეროვნული პარკი (ნორვეგიის მთავრობა) და სათაფლიას დაცული ტერიტორიები (BP/BTC). აღკვეთილებს შორის ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებისთვის გასულ წლებში ნორვეგიის მთავრობამ განახორციელა გარკვეული ინვესტირება ჭაჭუნაში, ხოლო BP/BTC-იმ ქცია-ტაბაწყურში.

გერმანიის მთავრობის შესაბამისი პროგრამებით ახლო მომავალში მოსალოდნელია ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ინფრასტრუქტურის განვითარება და მათი სათანადო ეკიპირება; ასევე, მოსალოდნელია, რომ ამავე წყაროს მეშვეობით საგრძნობლად გაუმჯობესდება ალგეთის ეროვნული პარკისა და კინტრიშის ნაკრძალის მდგომარეობა; სავარაუდოდ, იმავე წყაროს დახმარებით, უკეთესი განვითარება ელით ყაზბეგის ეროვნულ პარკსა და ფშავ-ხევსურეთის ეროვნულ პარკს (მისი დაარსების შემდგომ); სულ უფრო უკეთ განვითარებადი CNF საგრძნობ დახმარებას უწევს და ახლო მომავალში გაუწევს მტირალას ეროვნულ პარკს, კინტრიშის ნაკრძალსა და ზოგიერთ სხვა დაცულ ტერიტორიას; არსებობს დაინტერესება GEF-ის სახსრებით მაჭახელას ეროვნული პარკის ჩამოსაყალიბებლად

(მისი დაარსების შემდგომ). WWF ამჟამად გარდა იმისა, რომ უშუალო ტექნიკურ დახმარებას უწევს დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ჩამოყალიბებაში და მაჭახელასა და ფშავ-ხევსურეთის ეროვნული პარკების დაარსებაში, ასევე, ცდილობს, სხვა არხებით მოიძიოს დამატებითი ფინანსირება რიგი დაცული ტერიტორიებისთვის (მაგალითად, ივლისიდან დაიწყო BMZ-ის მიერ დაფინანსებული პროექტი, რომლის ერთ-ერთი კომპონენტი ვაშლოვანის ეროვნულ პარკში ჯეირნების რეინტროდუქციასთან დაკავშირებული ინფრასტრუქტურისა და აღჭურვილობის გაუმჯობესებისკენაა მიმართული) და ა.შ.

დაცული ტერიტორიების სააგენტო თავისი მწირი სახსრებითაც, ცდილობს არსებული ბაზის გაუმჯობესებას, მაგრამ ეს საკითხი კვლავ აქტუალურია და დაცული ტერიტორიების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა მნიშვნელოვან განვითარებას საჭიროებს, განსაკუთრებით იმ დაცულ ტერიტორიებში, რომლებსაც ჯერჯერობით არ მიუღიათ დონორების დახმარება. ბევრ დაცულ ტერიტორიაზე ინფრასტრუქტურა ფუნქციების სრულიად არაადაეკვატურია; არსებული ინფრასტრუქტურის ოპერირება (შენახვა) დიდ ხარჯებთან არის დაკავშირებული; დაცულ ტერიტორიებზე კვლავ თვალშისაცემია ტექნიკის ნაკლებობა (მაგ. თბილისის ეროვნულ პარკში GPS-სი მხოლოდ ერთია) და სხვ. გასაგებია, რომ აღნიშნული პრობლემები, უმთავრესად, დაცული ტერიტორიების სისტემის არასაკმარისი დაფინანსებით არის გამოწვეული.

7.4. კვლევა-მონიტორინგის სისტემა

საქართველოს დაცულ ტერიტორიებზე არსებული მონიტორინგის სისტემა არასრულყოფილი ან მოქველებულია. რეინჯერთა მიერ რეგულარულად მიმდინარეობს ინფორმაციის შეგროვება, რომლის თავმოყრაც ხდება თითოეული დაცული ტერიტორიის ყოველწლიურ „ბუნების მატრიანეში“. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ეს მონაცემები არ გროვდება თანამედროვე მეცნიერულ საფუძვლებზე დაყრდნობით. აშკარაა, თანამედროვე ერთიანი უნიფიცირებული მეთოდის შექმნისა და სისტემაში დანერგვის საჭიროება.

ერთ-ერთი კარგი მექანიზმი, რომელიც ბოლო წლებში დაინერგა რიგ დაცულ ტერიტორიებზე, არის ფოტოხაფანგებით მონიტორინგი. თუმცა, ზოგიერთ დაცულ ტერიტორიაზე ფოტოხაფანგების რაოდენობა არასაკმარისია სრული სურათის წარმოსადგენად, ანდა ასეთი აღჭურვილობა საერთოდ არ არის; ზოგან კი შესაბამისი კადრების ნაკლებობაა (არსებობს ტრენინგის კურსების ჩატარების საჭიროება).

მონაცემების შეგროვება ხდება, დაცულ ტერიტორიებზე განხორციელებული სხვადასხვა პროექტების და სამეცნიერო კვლევების ფარგლებში.

ვაშლოვანის დაცულ ტერიტორიებზე 2003 წელს, GEF/WB-ის დაცული ტერიტორიების განვითარების პროექტის ფარგლებში წარმოებული საბაზისო კვლევების დროს, აღმოჩენილი ინქა ჯიქის მამრი ეგზემპლარი და, აქედან დაწყებული, NACRES-ი ახორციელებს დიდი ზომის ძუძუმწოვრების, მათ შორის ჯიქის, კვლევას. 2009 წელს, ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდის კავკასიის ოფისის (WWF Caucasus) და NACRES-ის მიერ, ერთობლივად დაიწყო ლეოპარდის კვლევა თუშეთის დაცულ ტერიტორიებზე; ამ წლიდან კი, ანალოგიური სამუშაოს ჩატარება იგეგმება ფშავ-ხევსურეთის გეგმარებითი ტერიტორიის ფარგლებში.

UNDP/GEF საქართველოს დაცული ტერიტორიების სისტემის ფინანსური მდგრადობის ხელშეწყობა" - პროექტის ფარგლებში, (2009–2011) NACRES-ის მიერ თუშეთის დაცული ტერიტორიებისთვის შემუშავდა ჯიხვისა და ნიამორის მონიტორინგის პროგრამა, რამაც ხელი უნდა შეუწყოს ამ სახეობების ეფექტურ დაცვას.

სხვადასხვა პროექტები ხორციელდება ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ტერიტორიაზე: ადმინისტრაციის მიერ ხორციელდება პროექტი “როჭოს მონიტორინგი”, რომელიც მიზნად ისახავს როჭოს გავრცელების არეალის, პოპულაციის რიცხოვნობის და დღევანდელი ეკოლოგიური მდგომარეობის დადგენას. ზოოლოგიის ინსტიტუტის მიერ ხორციელდება პროექტი „ნემსიყლაპიების, ნახევარხემეშფრთიანების, სიფრიფანაფრთიანების და ხემეშფრთიანების ბიომრავალფეროვნება“; არასამთავრობო ორგანიზაცია „ბიოსფეროს“ მიერ პარკის თანამშრომლებთან ერთად მიმდინარეობს პროექტი „არჩვის კონსერვაციის ხელშეწყობა“ და სხვ.

ირმის პოპულაციების რიცხოვნობის შესახებ სისტემატურად გროვდება ინფორმაცია ლაგოდეხისა და ბორჯომის დაცულ ტერიტორიებზე - ადმინისტრაციების თანამშრომელთა მიერ.

სსიპ ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკოლოგიის ინსტიტუტის მიერ ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის, ნექვის აღკვეთილისა და კინტრიშის დაცულ ტერიტორიებზე განხორციელდა პროექტი “კავკასიური სალამანდრას კვლევა და კონსერვაცია”. კვლევის შედეგად გამოვლინდა კავკასიური სალამანდრას ჰაბიტატები და შეფასდა მისი პოპულაციის მდგომარეობა.

ამავე უნივერსიტეტის ზოოლოგიის ინსტიტუტის თანამშრომლების მიერ ხორციელდება პროექტი ”კავკასიის ხელფრთიანთა მონიტორინგის

სახელმწიფოთაშორისო ქსელის ჩამოყალიბება და განვითარება”. პროექტის ფარგლებში განხორციელდა ყუმისთავისა და ღლიანის მღვიმეებში სამეცნიერო კვლევები; ასევე, განხორციელდა სამეცნიერო კვლევა “ხელფრთიანთა და ნემსიყლაპიების კვლევის ანალიზი გარდაბნის სახელმწიფო აღკვეთილში”.

ვაშლოვანისა და თუშეთის დაცულ ტერიტორიებსა და მათ მიმდებარე არეებში, დიდი ზომის მტაცებლების კონსერვაციის სტატუსის გასაუმჯობესებლად, 2009 წელს, NACRES-ის და საერთაშორისო ორგანიზაცია „ფაუნა და ფლორა“-ს (FFI, Fauna & Flora International) მიერ, ევროკომისიის დაფინანსებით, განხორციელდა „საქართველოს მტაცებლების კონსერვაციის პროექტი“.

ჰოლანდიური ფონდის - Alertis-ის ფინანსური მხარდაჭერით, 2009 წელს, NACRES-მა დაასრულა პროექტი „მურა დათვის კონსერვაცია საქართველოში“, რომლის მიზანს წარმოადგენდა ვაშლოვანის ნაკრძალსა და ეროვნულ პარკში დათვის ეკოლოგიის შესწავლა და მსხვილი მტაცებლების (დათვი, ლეოპარდი, ფოცხვერი, მგელი) მონიტორინგი.

კვლევები დაცულ ტერიტორიებზე, ძირითადად, კვლევით უნივერსიტეტებისა და არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ ინდივიდუალური პროექტების ფარგლებში ხორციელდება. ამასთან, კვლევები, ძირითადად, რამდენიმე, კარგად განვითარებული ინფრასტრუქტურის მქონე, აღმოსავლეთ საქართველოში განლაგებულ დაცულ ტერიტორიაზეა ფოკუსირებული, როგორცაა ბორჯომ-ხარაგაულის, ვაშლოვანის, ლავოდების და თუშეთის დაცული ტერიტორიები.

დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მიერ იდენტიფიცირებულია დაცულ ტერიტორიებზე კვლევების სხვადასხვა მიმართულებით არსებული თეთრი ლაქები და შემუშავებულია საჭირო კვლევების ჩამონათვალი, რომელიც შესაბამის სამეცნიერო და საგანმანათლებლო დაწესებულებებს გადაეცა.

მიუხედავად იმისა, რომ ვხედავთ სამონიტორინგო კვლევები, გარკვეულწილად, მიმდინარეობს, არსებული მონიტორინგის სისტემა, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, არასრულყოფილია, რასაც სხვადასხვა ფაქტორები განაპირობებს: (ა) არ არის საკმარისი დაფინანსება მონიტორინგის უნიფიცირებული, თანამედროვე სისტემის შესაქმნელად და შესაბამისი ღონისძიებების განსახორციელებლად (მათ შორის შესაბამისი ტრენინგების ჩასატარებლად, შტატის კვალიფიკაციის ასამაღლებლად); (ბ) არსებობს, ზოგადად, კადრებისა და, განსაკუთრებით, კვალიფიციური კადრების ნაკლებობა – რიგ დაცულ ტერიტორიებზე ვაკანტურია ბუნებრივი რესურსების სპეციალისტის და რეინჯერთა თანამდებობები, რაც, ასევე, განპირობებულია არასაკმარისი ფინანსირებით (ამ შემთხვევაში შესასრულებელი სამუშაოს მოცულობისთვის არაადეკვატური ხელფასით).

GEF/WB-ის პროექტის ფარგლებში NACRES-მა შეიმუშავა ბიომრავალფეროვნების მონიტორინგის სახელმძღვანელო და განახორციელა შესაბამისი ტრენინგები სააგენტოსა აღმოსავლეთ საქართველოს დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციებისთვის. აღნიშნულის მიუხედავად, მუდმივად, საჭიროა თანამშრომელთა უნარების გაძლიერება მონიტორინგის პროგრამების ეფექტური განხორციელებისთვის; ასევე, მონიტორინგის ერთიანი თანამედროვე სისტემის (მათ შორის მისი ტექნიკური ბაზის) ადგილზე (დაცულ ტერიტორიებში) არარსებობის პირობებში მეტისმეტად ძნელია ამ მიმართულებით თვისობრივ გარღვევაზე ფიქრი.

დაცულ ტერიტორიებზე არსებული მონიტორინგის მონაცემთა თავმოყრა ხდება დაცული ტერიტორიების სააგენტოში. ნაწილობრივ არსებობს ელექტრონული ბაზა, თუმცა, ამ ეტაპზე არ არსებობს ერთიანი მონაცემთა ბაზა, შესაბამისი სპეციალური პროგრამით. დაცულ ტერიტორიებზე მონაცემთა შეგროვების, შენახვის და ანალიზის თანამედროვე და ეფექტური მექანიზმების არარსებობის გამო, ხელი ეშლება დაცულ ტერიტორიებზე არსებული ბიომრავალფეროვნების რეალური მდგომარეობისა და ტენდენციების შეფასებას და იმის განსაზღვრას, თუ რამდენად ასრულებს კონკრეტული დაცული ტერიტორია თავის ფუნქციებს. ყოველივე ეს კი, თავის მხრივ, ბიომრავალფეროვნების კონსერვაციის და ბიოლოგიური რესურსების მართვის და შესაბამისად დაცული ტერიტორიების ეფექტური მართვის დამაბრკოლებელ ფაქტორს წარმოადგენს.

მონიტორინგის ერთიანი, აღჭურვილი და თანამედროვე მეთოდოლოგიებზე დაყრდნობილი სისტემის შექმნა ერთერთი ურთულესი, მაგრამ იმავდროულად, უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა, რომლის გადაჭრაც მოუწევს დაცული ტერიტორიების სააგენტოს. დასაზუსტებელია ის, რომ აქ არ არის საუბარი მხოლოდ ბიომრავალფეროვნების მონიტორინგზე, არამედ სამონიტორინგო ობიექტებად უნდა იქცეს დაცულ ტერიტორიებზე რესურსების უშუალო მოხმარება ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ (შეშის გაცემა, საძოვრების გამოყენება და მისთ.), ტურიზმით დატვირთვა (ამ მხრივ მნიშვნელოვანი ნაბიჯები სააგენტოს უკვე აქვს გადადგმული), ბრაკონიერობის შემთხვევები, შტატის სხვადასხვა პარამეტრი და სხვ.

საჭიროა, ასევე, ცალკეული დაცული ტერიტორიების მენჯმენტის ეფექტურობის რეგულარული მონიტორინგი - საერთაშორისოდ აპრობირებული შეფასების რომელიმე მეთოდოლოგიის გამოყენებით.

7.5. ბიორესურსების მართვა დაცულ ტერიტორიებზე

დაცულ ტერიტორიებზე და მის მიმდებარედ ბუნებრივი რესურსების უკანონო და არარეგულირებული მოპოვება მნიშვნელოვან საფრთხეს წარმოადგენს ამ დაცული ტერიტორიებისთვის. ეს, განსაკუთრებით, იმ დაცულ ტერიტორიებს ეხება, რომლებიც უშუალოდ ესაზღვრებიან ისეთ დასახლებულ პუნქტებს, რომელთა მოსახლეობა დიდად არის დამოკიდებული ბუნებრივ რესურსებზე, რაც ზოგ შემთხვევაში კონფლიქტის წარმოშობის მთავარ მიზეზად იქცევა ხოლმე.

წლების მანძილზე გატარებული სხვადასხვა ღონისძიებების შედეგად (კანონის აღსრულება, მაღალი ჯარიმები, თანამშრომელთა გაზრდილი პასუხისმგებლობა და ადგილობრივ მოსახლეობასთან საგანმანათლებლო საქმიანობის განხორციელება) მნიშვნელოვნად შემცირდა არალეგალური ქმედებები: ტყის ჭრა, ძოვება, ბრაკონიერობა და სხვ. თუმცა, პრობლემები ჯერ ისევ არსებობს. სპორტული თუ ეკონომიკური ინტერესის გამო, კვლავ არის ბრაკონიერობის შემთხვევები. არსებული მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, გათბობის ალტერნატიული საშუალებების (გაზი, ნახშირი) არარსებობა/ნაკლებობა, და/ან სიღვირე, საშეშე მასალის მოსაპოვებლად ტყეკაფების დასახლებული პუნქტებიდან შორი მდებარეობა (რაც აძვირებს პროდუქტის ღირებულებას), შეღავათების (მაგ. ნაკლები გადასახადი გაზზე) და კომპენსაციის (მაგ., პოტენციური შესაძლებლობების დაკარგვის – compensation for loss of opportunities) მექანიზმების არარსებობა, მოსახლეობას უბიძგებს არალეგალური ჭრისკენ და ქმნის კონფლიქტურ სიტუაციებს. ამას ემატება ბოლო წლებში ნაადრევი და გრძელი ზამთარი, რაც ხელს უშლის კუთვნილი საშეშე მასალის გამოტანას და ზრდის მისი მოხმარების პერიოდს. გარდა საშეშე მასალისა, მნიშვნელოვანი მოთხოვნა არსებობს სამასალე მერქანზეც, რომლის გაცემა, არსებული კანონმდებლობის შესაბამისად, არ ხდება დაცული ტერიტორიებიდან, რაც ხშირად მოსახლეობის მხრიდან უკმაყოფილებას საბაზი ხდება.

იმ დაცული ტერიტორიებისთვის, რომელთა საზღვრებშიც ზაფხულის ან ზამთრის საძოვრებიცაა მოქცეული (მაღალმთა, სამხრეთ-აღმოსავლეთის სემიარიდული ეკოსისტემები) საფრთხეს წარმოადგენს ძოვება. ეს ზემოქმედება მოიცავს როგორც ლეგალურ ძოვებას ტრადიციული გამოყენების ზონაში, ასევე, არალეგალურ ძოვებასაც. ჭარბი და/ან არარეგულირებული ძოვება იწვევს ნიადაგის ეროზიას, უარყოფითად მოქმედებს მცენარეული საფარის შემადგენლობასა და პროდუქტიულობაზე და ქმნის ინვაზიური მცენარეების გაერცვლების პირობებს. დღეისთვის არ არსებობს დადგენილი ძოვების ნორმები და არ არის შემუშავებული საძოვრების მენეჯმენტის გეგმები (ასეთი გეგმა დამუშავდა მხოლოდ ბორჯომ-

ხარაგაულის ეროვნული პარკისთვის და ისიც, როგორც დრომ აჩვენა, განხორციელებლად არარეალისტურ ქმედებათა გეგმას შეიცავს; ამჟამად, მიმდინარეობს მსგავსი, ოღონდ უფრო გამარტივებული გეგმის დამუშავება ჯავახეთის ეროვნული პარკისთვის, რომელიც, არსებითად, უტყეოა და ძოვება, აქ, ბიორესურსების გამოყენების კუთხით მთავარ საქმიანობას წარმოადგენს.

ზოგიერთ შემთხვევებში პრობლემატურია, ასევე, სათიბების საკითხი. დაცულ ტერიტორიებზე მკვეთრად შემცირებულია, თუმცა კვლავ გარკვეულ საფრთხეს წარმოადგენს ბრაკონიერობა.

აღნიშნული საფრთხეების ერთ-ერთ გამომწვევე მიზეზს მოსახლეობის სოციო-ეკონომიკური მდგომარეობა, დაბალი გარემოსდაცვით ცნობიერება, ინფორმირებულობის უკმარობა და დაცული ტერიტორიების დაგეგმარებაში მონაწილეობის დაბალი ხარისხი წარმოადგენს.

ბოლო პერიოდში განხორციელებული კანონმდებლობის ლიბერალიზაცია ბუნებრივ რესურსებთან მიმართებაში (ხე-ტყის, ნადირობის საკითხები), რასაც ემატება მოსახლეობის მიერ ინფორმაციის არასწორი გაგება, ახალსა და მნიშვნელოვან საფრთხეს უქმნის ბიომრავალფეროვნებას - როგორც დაცული ტერიტორიების გარეთ, ასევე შიგნით.

სხვადასხვა პროექტების ფარგლებში ხორციელდება დაცული ტერიტორიების მიმდებარედ სოციო-ეკონომიკური განვითარებისაკენ მიმართული პროექტები. პირველი ასეთი პროექტის განხორციელება დაიწყო WB/GEF-ის - “საქართველოს დაცული ტერიტორიების განვითარების პროექტის” ფარგლებში. თუშეთის, ლაგოდეხის, ვაშლოვანის დაცული ტერიტორიების, ბაწარა-ბაბანეურის ნაკრძალისა და ილტოს აღკვეთილის მიმდებარე სოფლებში განხორციელდა შემდეგი ალტერნატიული შემოსავლების მომტანი, ბუნების-დამზოგავი საქმიანობები: მოეწყო სანერგეები, მოხდა აგრო-ბიომრავალფეროვნების აღდგენა, საძოვრების მდგრადი მართვის შემუშავება, ოჯახური სასტუმროების მოწყობა, ტრადიციული, ისტორიულ-კულტურული ინფრასტრუქტურის და ტრადიციული ხელსაქმის აღდგენა. იაპონიის სოციალური განვითარების ფონდის მიერ მოხდა კოლხეთის დაბლობის სოციალური უსაფრთხოების გაუმჯობესების პროექტის განხორციელება, რითაც ხელი შეეწყო სოფლის ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებას, ალტერნატიული შემოსავლების წყაროს მოძიებას, სასმელი წყლის სისტემის მოწყობას, სკოლისა და ბაღის შენობების რეაბილიტაციას, გზებისა და ხიდების განახლებას, უნარების გაძლიერებას. გერმანიის მთავრობის ფინანსური დახმარებით დაახლოებით ასეთივე მიდგომა იყო გამოყენებული ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის მიმდებარე სოფლების კომუნალური ინფრასტრუქტურის გასაგვითარებლად. მტირალას

ეროვნული პარკით გარშემორტყმულ პატარა სოფ. ჩაქვისთავში და მიმდებარე ზონის ზოგ სხვა მონაკვეთში - ნორვეგიის და პოლონეთის მთავრობების, ასევე, კრიტიკული ეკოსისტემების ფონდის (CEPF) ფინანსური დახმარებით და WWF-ის ხელშეწყობით - განხორციელდა რიგი საპილოტე პროექტებისა, რაც მიმართული იყო მოსახლეობაში საოჯახო ტურიზმისა და მეფუტკრეობის, ასევე, ტრადიციული სანერგე მეურნეობის გასავითარებლად და სხვ. დაგეგმილია მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე ორიენტირებული პროექტების განხორციელება ჯავახეთშიც. TJS, ასევე, ხელს უწყობს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების რიგი მიმართულებების სტიმულირებას - რეგიონული და ტრანსსასაზღვრო კონტექსტის გათვალისწინებით.

მსგავსი პროექტების განხორციელებას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ადგილობრივი მოსახლეობის მდგომარეობის გაუმჯობესების ხელშეწყობაში და შესაბამისად მათი დაცული ტერიტორიებისადმი კეთილგანწყობილი დამოკიდებულების ჩამოყალიბებაში. თუმცა, ასეთი პროექტების განხორციელება დიდ ფინანსურ დანახარჯებთან არის დაკავშირებული.

დაცული ტერიტორიების ერთერთ მნიშვნელოვან საფრთხეს, ასევე, წარმოადგენს ბუნებრივი რესურსების მოპოვება - უშუალოდ დაცული ტერიტორიების მიმდებარედ. ამის ძირითადი გამომწვევი მიზეზი კი, ბუფერულ ზონებთან დაკავშირებული კანონმდებლობის დაუხვეწაობაა. კერძოდ, არსებული კანონმდებლობა არ ავალდებულებს დაცული ტერიტორიების ბუფერული ზონების შექმნას, რაც, რიგ შემთხვევებში, საფრთხეს უქმნის დაცული ტერიტორიების ფუნქციონირებას. დაცული ტერიტორიების შესახებ კანონში (მუხლი 20) წარმოდგენილია საქმიანობების რეგულირების საკითხი - როგორც დაცული ტერიტორიის შიგნით, ასევე ტერიტორიის გარეთაც. თუმცა, დაცული ტერიტორიების საზღვრებს გარეთ არ არსებობს ბუნებრივი რესურსების მართვისა და სხვა ეკონომიკური საქმიანობების მკაფიო რეგულაციები და კონტროლის მექანიზმები. ბუფერული ზონის, როგორც იურიდიული სტატუსის მქონე ტერიტორიის არარსებობის გამო დაცული ტერიტორიის საზღვრებს გარეთ საქმიანობების კონტროლი დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მიერ ვერ ხორციელდება.

უარყოფით ზეგავლენას ახდენს დაცული ტერიტორიებიდან მნიშვნელოვანი ფართობების ამორიცხვა და ეკონომიკური განვითარების პროექტების განხორციელება. ასე მაგალითად, კოლხეთის ეროვნულ პარკში ყულევის ტერმინალის მშენებლობის მიზნით მოხდა რამსარის ტერიტორიის ნაწილის ამორიცხვა, სულ ახლახან ყაზბეგის ეროვნულ პარკში ჰიდრო-ენერგეტიკული პროექტის განხორციელების მიზნით მოხდა პარკის მცირე ტერიტორიის ამორიცხვა. დაგეგმილი პროექტი გამოიწვევს მდინარის დეგრადაციას და ეკოსისტემისა და

ლანდშაფტის ცვლას. იგივე პრობლემაა კინტრიშთან მიმართებაშიც. მსგავსი პროცესები მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს დაცულ ტერიტორიებზე მასზე არსებულ ბიომრავალფეროვნებაზე და საერთო ინტეგრალურობაზე. თუკი ეს აუცილებელია, დაცული ტერიტორიებიდან ფართობების ამორიცხვა მხოლოდ ადეკვატური საკომპენსაციო ფართობების ჩარიცხვის ფონზე უნდა ხდებოდეს და აღნიშნული პროცედურა დაკანონებული უნდა იყოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში - საფრთხე დაემუქრება არა მხოლოდ ცალკეული დაცული ტერიტორიების, არამედ მთლიანად დაცული ტერიტორიების სისტემის გამართულ ფუნქციონირებას.

ზოგიერთი დაცული ტერიტორიის საზღვრების უზუსტობა იწვევდა დავას ადგილობრივი მოსახლეობისა და თვითმმართველობის სტრუქტურებთან. დაცული ტერიტორიის ფარგლებში მოხვედრილი მიწის ნაკვეთები მუნიციპალურ მიწებს, კერძო საკუთრებას წარმოადგენდა, ან იჯარით იყო გაცემული. WB/GEF-ის “საქართველოს დაცული ტერიტორიების განვითარების პროექტის” ფარგლებში დაიწყო დაცული ტერიტორიების ლეგალური და გიზიკური დემარკაცია. ეს პროცესი განსაკუთრებით წარმატებით განხორციელდა ვაშლოვანის, თუშეთის, ბაწარა-ბაბანაურის, ილტოს და ლაგოდეხის დაცულ ტერიტორიებზე. ამგვარი დაცული ტერიტორიების დემარკაციის პროცესი გრძელდება, რითაც საბოლოოდ უნდა გადაწყდეს დაცულ ტერიტორიებზე არსებულ მიწის საკუთრების საკითხები.

7.6. აღდგენითი ღონისძიებები

დაცულ ტერიტორიებზე, სხვადასხვა პროექტის ფარგლებში, განხორციელდა და მიმდინარეობს რიგი აღდგენითი და საკონსერვაციო ღონისძიებები.

მნიშვნელოვანი ღონისძიებები განხორციელდა ფაუნის სახეობების აღდგენის მიმართულებითაც. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკში 2006 წლიდან WWF-ის ხელშეწყობით მიმდინარეობს „ნიამორის რეინტროდუქციის პროექტი“. თუმცადა, ეს პროექტი არ შეიძლება წარმატებულად ჩაითვალოს, რის გამოც TJS, CNF და WWF-ის ხელშეწყობით, უახლოეს ხანში, იგეგმება პროექტის წარუმატებლობის მიზეზების შეფასება და შემდგომ (თუკი შეფასებამ ამის საფუძველი შექმნა) ამ პროექტის განახლება.

მრავალი პარტნიორი ორგანიზაციის მხარდაჭერით (თურქეთის გარემოს დაცვისა და სატყეო მეურნეობის სამინისტრო, აშშ შინაგანი დეპარტამენტის საერთაშორისო ტექნიკური თანამშრომლობის პროგრამა USDollTAP, გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის საზოგადოება – GIZ, ევროკავშირი, NACRES, FFI, თბილისის ზოოპარკი და ილიას უნივერსიტეტი, WWF) მიმდინარეობს ქურციკის

რეინტროდუქციის პროექტი ვაშლოვანის დაცულ ტერიტორიებზე. 2009 წელს, მოხდა თურქეთიდან ქურციკის ინდივიდთა გადმოყვანა და ვოლიერში მოთავსება. ამჟამად, მიმდინარეობს ქვეყნის მასშტაბით სახეობის აღდგენის შესაძლებლობების შეფასება და რეინტროდუქციის სრულფასოვანი გეგმის შემუშავება (NACRES, FFI). ილიას უნივერსიტეტის მიერ განხორციელდა, როგორც თურქეთიდან გადმოყვანილი, ასევე აზერბაიჯანიდან გადმოსაყვანი ინდივიდების გენეტიკის შესწავლა. დაცული ტერიტორიების სააგენტო მოლაპარაკების პროცესშია აზერბაიჯანელ კოლეგებთან დამატებითი ინდივიდების გადმოყვანის თაობაზე. იგეგმება ვოლიერის გაფართოება, ვეტერინარული მომსახურებით სტაბილური უზრუნველყოფა და სხვა ღონისძიებები.

კოლხური ხოხბის ბუნებრივ ჰაბიტატებში მათი აღდგენის ხელშეწყობის მიზნით, „ვაშლოვანის დაცული ტერიტორიების მეგობართა ასოციაციის“ მიერ, 2011 წელს, BP/BTC-ის ეკო-გრანტების ფარგლებში „ევრაზიის თანამშრომლობის ფონდის“ ხელშეწყობით, მოხდა კოლხური ხოხბის საშენი ცენტრის შექმნა.

რიგ დაცულ ტერიტორიებზე მიმდინარეობს შესაბამისი ღონისძიებები ტყის დაავადებების კონტროლისთვის. აჯამეთის აღკვეთილში მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს იმერული მუხის მდგომარეობა – ძლიერია მანებლის ზემოქმედება. ამასთან, ამ სახეობის ბუნებრივი განახლების პოტენციალი დიდი არ არის. აღკვეთილთან შექმნილია იმერული მუხის სანერგე და ხორციელდება აღდგენითი ღონისძიებები.

დაავადებით ზიანდება ასევე კოლხური ბზაც. ამ სახეობის აღდგენითი ღონისძიებების განსახორციელებლად მნიშვნელოვანია სანერგის მოწყობა. პრობლემას წარმოადგენს წაბლის მდგომარეობაც, არა მარტო დაცულ ტერიტორიებზე, არამედ მთელი ქვეყნის მასშტაბით. დაცულ ტერიტორიებზე აღდგენითი ღონისძიებების შემდგომი მეტ-ნაკლებად სრულფასოვანი განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორი უმთავრესად, ისევ და ისევ, არასაკმარისი ფინანსირებაა.

8. დაინტერესებული მხარეები

დაცული ტერიტორიების მართვის ხელშეწყობაში მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება ამ მხრივ სხვადასხვა დაინტერესებულ მხარეებს.

დაცული ტერიტორიების მართვის პროცესი, სხვადასხვა ხარისხით, ეხება შემდეგ ორგანიზაციებს: გარემოს დაცვის სამინისტროს სამსახურებს; ენერგეტიკისა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტროს ბუნებრივი რესურსების სააგენტოს; საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს; საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს; საქართველოს შინაგან საქმეთა

სამინისტროს სასაზღვრო პოლიციეს, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ტურიზმის ეროვნულ სააგენტოს; საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელ ეკლესიას და სხვ.

საქართველოს პარლამენტი არის დაცული ტერიტორიების შექმნის, გაუქმების, ტერიტორიული ცვლილებების, დაცვის კატეგორიის შეცვლის შესახებ გადაწყვეტილების მიმღები ორგანო.

გარემოს დაცვის სამინისტრო, მასში შემავალი სხვადასხვა სამსახურით თუ დეპარტამენტით (ბიომრავალფეროვნების დაცვის სამსახური, გარემოს დაცვის პოლიტიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობების დეპარტამენტი, გარემოს ინტეგრირებული მართვის დეპარტამენტი, იურიდიული დეპარტამენტი, ეკოლოგიური ექსპერტიზისა და ინსპექტირების დეპარტამენტი და სხვ.) მთავარ დაინტერესებულ მხარეს წარმოადგენს.

დაცული ტერიტორიების სფეროს შემდგომი განვითარებისთვის მნიშვნელოვანი სტრუქტურაა წარმოადგენს ენერგეტიკისა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტრო, კერძოდ კი, ბუნებრივი რესურსების სააგენტო. სააგენტოს კომპეტენციაში შედის სახელმწიფო ტყის ფონდის მართვა, ლიცენზიების გაცემა ბუნებრივი რესურსების სარგებლობაზე, ასევე, კონტროლი და ზედამხედველობა.

საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო პასუხისმგებელია ისტორიული და კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების კონსერვაციაზე. ამავდროულად, ისტორიულ-კულტურული ლანდშაფტების, სუროთმოდგრული და არქეოლოგიური კომპლექსების დამახასიათებელი პეიზაჟების შენარჩუნება და აღდგენა დაცული ტერიტორიის სისტემის ერთერთ მიზანს წარმოადგენს. დაცული ტერიტორიების სისტემის და კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ კანონებიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია დაცული ტერიტორიების დაგეგმვის პროცესში ამა თუ იმ სახით მონაწილეობდეს საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო.

საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო ჩართულია გარემოსდაცვით განათლებასა და საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლების გაუმჯობესებაში.

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საქართველოს სასაზღვრო პოლიცია ახორციელებს სასაზღვრო დაცულ ტერიტორიებზე საზღვრების დაცვას.

საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ტურიზმის ეროვნული სააგენტო პასუხისმგებელია ქვეყანაში ტურიზმის სექტორის განვითარებაზე.

დაცული ტერიტორიების მართვაში მნიშვნელოვან დაინტერესებულ მხარეს ადგილობრივი თვითმმართველობა წარმოადგენს, რომელიც შეიძლება, პასუხისმგებელი იყოს თავისი თვითმმართველი ერთეულის გამგებლობის ქვეშ არსებულ დაცულ ტერიტორიაზე (IUCN-ის მე-5 და მე-6 კატეგორიის შესაბამის ერთეულებზე).

საქართველოს ავტოკეფალური სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესია ერთერთ დაინტერესებულ მხარეს წარმოადგენს. გარკვეული რაოდენობა ეკლესიების და მონასტრებისა სხვადასხვა დაცულ ტერიტორიებზე მდებარებს.

დაინტერესებულ მხარეს წარმოადგენს სხვადასხვა ქვეყნის სახელმწიფო (მათ შორის დონორი და/ან ტექნიკური დახმარების) ორგანიზაციები და, ასევე, საერთაშორისო და ეროვნული არასამთავრობო ორგანიზაციები, რომლებიც ჩართულნი არიან დაცული ტერიტორიების დაგეგმვისა და მართვის ხელშეწყობის სხვადასხვა ასპექტებში.

მნიშვნელოვან დაინტერესებულ მხარეს წარმოადგენს ადგილობრივი მოსახლეობა, რომელიც ხშირ შემთხვევაში, დაცული ტერიტორიების სიახლოვეს ცხოვრობს, დამოკიდებულია დაცულ ტერიტორიებზე და მის მიმდებარედ არსებულ ბუნებრივ რესურსებზე.

დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ კანონის მიხედვით დაცული ტერიტორიების სააგენტო სამთავრობო დაწესებულებებთან და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებთან თანამშრომლობს სამეცნიერო-საკონსულტაციო საბჭოების საშუალებით, რომლებიც შექმნილია ცალკეული დაცული ტერიტორიისთვის.

2007 წელს კანონმდებლობაში შეტანილი ცვლილებების მიხედვით საბჭოების შექმნის მიზანი განსხვავებულად იყო განმარტებული შესაბამის კანონებში. ერთი მხრივ, „თუშეთის, ბაწარა-ბაბანეურის, ვაშლოვანის და ლაგოდეხის დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ“ კანონში შეტანილი ცვლილებების (27 აპრილი, 2007) საფუძველზე, გადაწყდა აღნიშნული დაცული ტერიტორიების საბჭოების შექმნა, რომელთა მიზანს წარმოადგენდა დაცული ტერიტორიების მართვაში საზოგადოების მონაწილეობის უზრუნველყოფა; ხოლო მეორე მხრივ, „დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ“ საქართველოს კანონში შეტანილი ცვლილების შესაბამისად (27 აპრილი, 2007), სამინისტრო ქმნიდა სამეცნიერო-საკონსულტაციო საბჭოებს სამთავრობო დაწესებულებებთან და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებთან თანამშრომლობისთვის. ამგვარად, ეს ცვლილებები ერთგვარად ეწინააღმდეგებოდა ერთმანეთს.

2007 წელს შექმნილი საბჭოს შემადგენლობაში შედიოდნენ გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტროს, დაცული ტერიტორიების დეპარტამენტის, ადგილობრივი თვითმმართველობის, არასამთავრობო და სამეცნიერო ორგანიზაციების წარმომადგენლები. საბჭოების დაკომპლექტება საკმაოდ გამჭვირვალე მექანიზმით მოხდა. საბჭოების შეხვედრები ყოველთვიურად უნდა გამართულიყო, თუმცა, შექმნიდან 2 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში მხოლოდ 1 შეკრება გაიმართა. ამის ძირითად მიზეზად დასახელდა შესაბამისი ორგანიზაციებიდან საბჭოში მაღალი თანამდებობის პირების წარმომადგენლობა (ძირითად საქმიანობაში დაკავებულობა).

2008 წელს, საქართველოს გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების მინისტრის ბრძანებით, ხელახლა შეიქმნა დაცული ტერიტორიების სამეცნიერო-საკონსულტაციო საბჭოები - დაცული ტერიტორიების მართვაში საუწყებათაშორისო და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებთან თანამშრომლობისთვის. საბჭოს მიზანია დაცული ტერიტორიების ინტეგრალური მართვის პროცესში ადგილობრივი მოსახლეობისა და საზოგადოებრივი გაერთიანებების პრობლემატიკის ადეკვატური ასახვის ხელშეწყობა და ამ მიზნით, რეკომენდაციების შემუშავება გარემოს დაცვის მინისტრთან წარსადგენად. ამჟამად, საბჭოს შემადგენლობაში შედიან დაცული ტერიტორიის ადმინისტრაციის, დაცული ტერიტორიის სააგენტოს, ადგილობრივი თვითმმართველობის, შესაბამისი სხვადასხვა სახელმწიფო უწყების, არასამთავრობო ორგანიზაციის, უნივერსიტეტების, სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის და სხვა დაინტერესებული მხარეების წარმომადგენლები. აღსანიშნავია, რომ ადგილობრივი დაინტერესებული მხარეები, ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და თემების წარმომადგენლების ჩათვლით, არ არიან წარმოდგენილი საბჭოს შემადგენლობაში. საბჭოების შეკრება რეგულარულად (წელიწადში 2-ჯერ) ვერ ხორციელდება საბჭოს წევრების დაბალი აქტივობის გამო, რაც, თავის მხრივ, განპირობებულია დაფინანსების არარსებობითა და შესაბამისად საბჭოს წევრების მოტივაციის ნაკლებობით.

მოსახლეობასთან და საზოგადოებრივ გაერთიანებებთან თანამშრომლობასთან დაკავშირებით კანონი „დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ“ უფლებამოსილებას ანიჭებს, თუმცა არ ავალდებულებს, სააგენტოს - თანამშრომლოს დაინტერესებულ მხარეებთან და ადგილობრივ მოსახლეობასთან დაცული ტერიტორიების დაარსების, განვითარების, ტერიტორიის ცვლილებისა და გაუქმების გადაწყვეტილებების, მენეჯმენტის გეგმების, ადმინისტრაციების დებულებებისა და სხვა დოკუმენტების განხილვისა და შესწორების პროცესში; მაგრამ, კანონმდებლობაში არ არის განსაზღვრული ამ თანამშრომლობის შესაბამისი მექანიზმები.

დაინტერესებული მხარეების დაცული ტერიტორიების მართვაში ჩართვის მიმართულებით პირველი ნაბიჯები 2003 წელს, რიგი დაცული ტერიტორიების დაარსებისას გადაიდგა. ჩატარდა სოციალური გამოკითხვები და შეხვედრები. ბოლო წლებში, კიდევ უფრო მნიშვნელოვანინაბიჯები გადაიდგა ამ მიმართულებით. ახალი დაცული ტერიტორიების დაარსებისას მოხდა საზოგადოების ინფორმირება და კონსულტაციები (ჯავახეთის ეროვნული პარკის მენეჯმენტის გეგმის მომზადებისას, ხევსურეთის და მაჭახელას გეგმარებით დაცულ ტერიტორიებზე და სხვ.). ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების დაარსებისას ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართულობა მაღალი იყო – ოთხი სამუშაო ჯგუფი აქტიურად მონაწილეობდა დაცული ტერიტორიის დაგეგმარების პროცესში.

დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მიერ ხდება საზოგადოების ჩართვის ზოგიერთი მექანიზმის გამოყენება. მაგალითად, ტარდება სოციოლოგიური კვლევები, ფესტივალები, ბავშვებისა და მოზარდების საგანმანათლებლო ღონისძიებები და კონკურსები. 2009 წელს, დაცული ტერიტორიების მართვაში საზოგადოების, განსაკუთრებით კი ადგილობრივი დაინტერესებული მხარეების, მონაწილეობისა და ჩართულობის გაძლიერების მიზნით, IUCN CCC-ის ხელშეწყობით, BP/BTC-ს ეკო-გრანტების ფარგლებში, „ვერაზიის თანამშრომლობის ფონდის“ მიერ, სამ დაცულ ტერიტორიაზე (თუშეთი, ლაგოდეხი, ვაშლოვანი), შეიქმნა მეგობართა ასოციაციები. მსგავსი ასოციაციების შექმნა მიზანშეწონილია სხვა დაცულ ტერიტორიებზეც. ამ ასოციაციების ფუნქციონირების მთავარი პირობაა ფინანსური მდგრადობა.

მიუხედავად განხორციელებული რიგი ქმედებებისა, დაინტერესებული მხარეების ჩართულობა ჯერ კიდევ, არასაკმარისია, რაც, ძირითადად, გამოწვეულია კანონმდებლობაში შესაბამისი რეგულაციების არარსებობით და დაუხვეწაობით, მონაწილეობის კონკრეტული მექანიზმების არარსებობით/სიმცირით, ცნობიერებისა და გამოცდილების ნაკლებობით, საზოგადოებაში დაბალი გარემოსდაცვითი ცნობიერებით და არასაკმარისი დაფინანსებით.

9. გარემოსდაცვითი ცნობიერება

წლების მანძილზე, დაცული ტერიტორიების სააგენტოსა და ადმინისტრაციების, ასევე სხვადასხვა საერთაშორისო და ეროვნული არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ, სხვადასხვა პროგრამებისა და პროექტის ფარგლებში, მიმდინარეობს ეკოლოგიურ-საგანმანათლებლო ღონისძიებები, რომლებიც გათვლილია ამ თუ იმ სამიზნე ჯგუფისთვის (სკოლის მოსწავლეები, სტუდენტები, ადგილობრივი

მოსახლეობა, ადგილობრივი სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციები, მოსახლეობის ფართო ფენები).

ამ მიმართულებით, განსაკუთრებით, აქტიურია დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მუშაობა. მომზადდა მრავალი პუბლიკაცია, სატელევიზიო პროგრამები და სარეკლამო რგოლები, ფოტო გამოფენები, ბანერები და სხვ.; განათლებისა და ცნობიერების ამაღლების მიზნით ადმინისტრაციები მუშაობენ ადგილობრივ არასამთავრობო ორგანიზაციებთან და სკოლებთან; ტარდება ტრენინგები მასწავლებელთა და მოსწავლეთათვის და სხვ. ერთობლივი ღონისძიებები ხორციელდება საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროსთან, ორჰუსის ცენტრთან - რომელიც ევროპის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის (OSCE) მხარდაჭერით ფუნქციონირებს, საქართველოს ბუნების მოყვარულთა საზოგადოებასთან (თელავი); ყოველწლიურად ახლდება საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებისა და ინფორმირების გეგმა, ხდება მოსახლეობის გამოკითხვები და სხვ.

უნდა აღინიშნოს, რომ განხორციელებული ღონისძიებების ფონზე, საზოგადოებაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა დაცული ტერიტორიების ცნობადობა. მიუხედავად ამისა, ისევ არსებობს საზოგადოებრივ-საგანმანათლებლო პროგრამების გაფართოებისა და ახალი პროგრამების შემუშავების საჭიროება, რათა მოსახლეობის ფართო ფენებისთვის უფრო ნათელი გახდეს დაცული ტერიტორიების მრავალფუნქციურობა და სასიცოცხლო მნიშვნელობა საქართველოს ბუნების სიჯანსაღის შენარჩუნების საქმეში, რაც საბოლოო ჯამში, საქართველოს მოსახლეობის კეთილდღეობის ერთ-ერთი უპირველესი განმსაზღვრელი ფაქტორია. ეს საკმაოდ გრძელვადიანი ამოცანაა და მოითხოვს ადმინისტრაციების თანამშრომელთა შესაბამისი უნარის გაძლიერებას და მნიშვნელოვან ფინანსურ დანახარჯებს.

ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ 2012 წელს, საქართველოს გარემოს დაცვის სამინისტროსა და საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ, შემუშავდა „გარემოსდაცვითი განათლება მდგრადი განვითარებისთვის: საქართველოს ეროვნული სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა 2012–2014“. ამ გეგმის დანერგვამაც ხელი უნდა შეუწყოს ზოგადი გარემოსდაცვითი ცნობიერების ამაღლებას საზოგადოებაში.

10. დაფინანსება

დაცული ტერიტორიების სისტემაში არსებული პრობლემების უმეტესობა, უპირველესად, დაკავშირებულია არასაკმარის დაფინანსებასთან.

წლების მანძილზე, სხვადასხვა დონორები, საერთაშორისო და ეროვნული არასამთავრობო ორგანიზაციები და კერძო სტრუქტურები ხელს უწყობენ საქართველოს დაცული ტერიტორიების სისტემის განვითარებას. აღსანიშნავია, რომ დონორების წვლილი არსებულ დაფინანსებაში მნიშვნელოვანია და ბიუჯეტის 50% შეადგენს. ამჟამად საქართველოს დაცული ტერიტორიების დახმარების ახალი პროგრამები ძირითადად ფინანსდება გერმანიის მთავრობის/გერმანიის რეკონსტრუქციის საკრედიტო ბანკის (KfW), ევროკომისიის (EC) და გარემოს გლობალური ფონდის (GEF) მიერ. ახალი დაცული ტერიტორიების დაარსება-ჩამოყალიბებაზე და ამ პროცესში დონორების დახმარებაზე ზემოთ უკვე ვისაუბრეთ. ამ ქვეთავში მოკლედ მიმოვიხილავთ იმ მექანიზმებსა და პროექტებს, რომლებიც საქართველოს დაცული სიტემის ფინანსური მდგრადობის უზრუნველყოფისკენაა მიმართული.

სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაცული ტერიტორიების დაფინანსება ბოლო წლებში გაიზარდა. 2008 წელს დაცული ტერიტორიების სააგენტოს საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სახით ჩამოყალიბებამ ხელი შეუწყო დამატებითი დაფინანსების მოზიდვას, მათ შორის, ეროვნულ პარკებში ვიზიტორთათვის გაწეული მომსახურებისა და გაცემული კონცესიების გზით. დღეისთვის, დაცული ტერიტორიების სააგენტოს საკუთარი შემოსავლების წვლილი მისი წლიური ბიუჯეტის დაახლოებით 12–13%-ს შეადგენს, რაც უკვე დიდ წარმატებად უნდა ჩაითვალოს, მით უფრო, რომ ამ მიმართულებით არსებობს პოზიტიური დინამიკა: სააგენტო გეგმავს კიდევ დაცულ ტერიტორიებში ვიზიტორთა რაოდენობის მოზიდვისა და შესაბამისად შემოსავლების ზრდის მიზნით ტურიზმის მარკეტინგისა და საზოგადოებასთან ურთიერთობის არსებული პროგრამების გაფართოებას. 2010 წელს, შეიქმნა კოლხეთის დაცული ტერიტორიების განვითარების ფონდი.

მიუხედავად გაზრდილი დაფინანსებისა და დამატებითი შემოსავლებისა, არსებული სახელმწიფო დაფინანსება კვლავ არასაკმარისია. სახელმწიფო ბიუჯეტის თანხები ფარავს დაცული ტერიტორიების სისტემის საჭიროებების მხოლოდ ნაწილს. საქართველოს კონტროლის პალატის მიერ, 2012 წლის, თებერვალში დაცული ტერიტორიების სააგენტოში ეკოტურიზმის განვითარების ღონისძიებების შესაბამისობის აუდიტის შეფასებაში აღინიშნა კიდევ, რომ სისტემის სახელმწიფო დაფინანსება არაადეკვატურია. ასევე, უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ეხება როგორც თანამშრომელთა ხელფასების არაადეკვატურად დაბალ დონეს, ასევე მნიშვნელოვან დეფიციტს საოპერაციო ხარჯების კუთხით.

არსებული კანონმდებლობა ძირითადად, არ ქმნის მნიშვნელოვან ბარიერებს დაფინანსების წყაროების დივერსიფიკაციის თვალსაზრისით და შემოსავლების

მიღების ეფექტური მექანიზმების დანერგვის მხრივ. თუმცა, ფინანსური მდგრადობის გაზრდის მიზნით, სასურველია ამ მიმართულებით კანონმდებლობის დახვეწა. კერძოდ, უფრო ნათლად უნდა განისაზღვროს დაცული ტერიტორიების დაფინანსების დივერსიფიკაციის და დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მიერ დამატებითი შემოსავლების მიღების მექანიზმები და შესაძლებლობა.

აღსანიშნავია, რომ კავკასიის ქვეყნების დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გასაუმჯობესებლად, 2008 წლიდან, ოპერირებს სპეციალური კავკასიის ბუნების ფონდი (CNF), რომელიც გერმანიის მთავრობის (BMZ/KfW), WWF-ის და Conservation International-ის მიერ 2006-2007 წლებში დაარსდა, სასტარტო კაპიტალით - 7 მილიონ ევრომდე. ეს ფონდი - რომლის მიზანიც სწორედ სამხრეთ კავკასიის სამი ქვეყნის დაცული ტერიტორიების ოპერირებაში დახმარებაა (დღეისთვის ის სრულფასოვნად საქართველოსა და სომხეთში ფუნქციონირებს) - წარმატებით ვითარდება: მისი კაპიტალიზაცია მნიშვნელოვნად გაიზარდა (მათ შორის, კვლავ და კვლავ, გერმანიის მთავრობის ეკორეგიონული პროგრამის კომპონენტის “CNF ფინანსური მხარდაჭერა”, ასევე, GEF/UNDP-ის და ზოგიერთი კერძო დონორის დახმარებით); თუმცა, სრულფასოვან ფუნქციონირებამდე მას კიდევ ახალი მნიშვნელოვანი სახსრების მოზიდვა სჭირდება, რისი მიღწევაც, ფონდის დღევანდელი დინამიკის გათვალისწინებით - სავსებით რეალურია. აღნიშნულიდან გამომდინარე, დღეისთვის, კავკასიის ბუნების ფონდი (იხ. <http://www.caucasus-naturefund.org/>) კავკასიისა და კერძოდ საქართველოს დაცული ტერიტორიების ოპერირებისთვის დამხმარე მდგრადი ფინანსირების ერთადერთი და საკმაოდ ეფექტური მექანიზმია. ეს ფონდი საქართველოში წელიწადში 3-4 დაცული ტერიტორიის დახმარებას ახერხებს - 300-400 ათას ევრომდე საერთო ფინანსირებით.

გერმანიის მთავრობა, გარდა CNF-ის მხარდაჭერისა, უზრუნველყოფს სხვა ორი ეკორეგიონული პროგრამის მხარდაჭერასაც. ესენია, “ინდივიდუალური დაცული ტერიტორიების პროექტები” და TJS-ის პროექტი, რომელიც ხელს უწყობს სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების გარემოსდაცვითი სამინისტროების დახმარებას, ბუნების კონსერვაციასა და მასთან დაკავშირებულ სოციო-ეკონომიკურ განვითარების პროცესში, რეგიონული სექტორული ჰარმონიზაციისა და სექტორული განვითარების გაძლიერებაში. აღნიშნული სამივე კომპონენტი ერთმანეთთანაა დაკავშირებული მაქსიმალური შედეგის მისაღწევად.

2009 წელს, UNDP/GEF-ის მხარდაჭერით, დაიწყო განხორციელება პროექტისა „საქართველოს დაცული ტერიტორიების სისტემის ფინანსური მდგრადობის ხელშეწყობა“. ამ პროექტის ფარგლებში მომზადდა ათწლიანი (2012–2022)

საინვესტიციო გეგმა, რომელიც დაცული ტერიტორიების სააგენტოს უნდა დაეხმაროს საჭირო ინვესტიციების განსაზღვრასა და მოძიებაში.

ქვემოთ წარმოდგენილია ის ძირითადი მიმართულებები, რომელთათვისაც - ამ პროექტის შედეგების მიხედვით, მნიშვნელოვანია ფინანსების მოზიდვა:

- დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ადამიანური რესურსებისა და ინსტიტუციური შესაძლებლობების განვითარება (როგორც აპარატის, ისე ადმინისტრაციების დონეზე);
- დაცული ტერიტორიებისთვის საჭირო ინფრასტრუქტურის გაახლება-განვითარება;
- არსებული ინფრასტრუქტურის მოვლა-პატრონობა/შენახვა;
- არსებული საზოგადოებრივ-საგანმანათლებლო პროგრამის (ფორმალური და არაფორმალური) გაფართოება;
- სავალდებულო პერსონალის საჭირო აღჭურვილობით უზრუნველყოფა, ხანძრების კონტროლის გაუმჯობესება და უსაფრთხოების გაზრდა;
- მენეჯმენტის გეგმების შემუშავება;
- მონიტორინგისა და შეფასების პროგრამების დანერგვა;
- დაინტერესებული მხარეების ჩართულობის ხელშეწყობის მიზნით საკონსულტაციო საბჭოების დაფინანსება და მეგობართა ასოციაციების შექმნა, მათი ფუნქციონირების ხელშეწყობა;
- ადგილობრივ მოსახლეობაზე ორიენტირებული სოციალურ-ეკონომიკური პროექტების განხორციელება;
- ტურიზმის მარკეტინგისა და საზოგადოებასთან ურთიერთობების არსებული პროგრამების გაფართოება;
- საზოგადოებრივი-კერძო (Public-Private Partnership) და საზოგადოებრივ-საზოგადოებრივი პარტნიორობის (Public-Public Partnership) განვითარების ხელშეწყობა შემოსავლების გაზრდის მიზნით (ამისათვის საჭიროა ინვესტირება დაცული ტერიტორიების სააგენტოს შესაძლებლობების ზრდაში, რათა ინიცირდეს და განვითარდეს საზოგადოებრივ-კერძო და საზოგადოებრივ-საზოგადოებრივი პარტნიორობები; ამასთან რეკომენდებულია სააგენტოში ბიზნესის განვითარების განყოფილების შექმნა, რომელსაც დაევალება დაცულ ტერიტორიებთან დაკავშირებულ კომერციულ და ბიზნეს საკითხებზე მუშაობა, აგრეთვე, დონორებთან და საქველმოქმედო ფონდებთან ურთიერთობა).

11. რეზიუმე: არსებული ძირითადი პრობლემები და ხარვეზები

განხილული სიტუაციური ანალიზიდან გამომდინარე, შეიძლება, გამოიყოს შემდეგი ძირითადი პრობლემები, რომელიც ამჟამად არსებობს დაცული ტერიტორიების სისტემაში:

- არასრულყოფილია კანონმდებლობა, განსაკუთრებით - IUCN-ის მე-5 და მე-6 კატეგორიების შესაბამისი ერთეულების და ბიოსფერული რეზერვატების დაარსებისა და მართვის საკითხები, რაც მნიშვნელოვანწილად დაკავშირებულია ბუფერული/დამხმარე ზონის დაარსება/ფუნქციონირების საკითხთან და მთავარი მიზეზია იმისა, რომ საქართველოში მაღალი კატეგორიების დაცულ ტერიტორიებს, ფაქტობრივად, არ გააჩნია ბუფერული ზონები; დასახვეწია, ასევე, ბუნების ძეგლებთან და აღკვეთილებთან დაკავშირებული გარკვეული სამართლებრივი საკითხები (მაგალითად, ნადირობის დაშვება ბუნების ძეგლების ტერიტორიაზე აშკარა გაუგებრობაა).
- ცალკე აღსანიშნავია სამართლებრივი საფუძვლების არასრულყოფილება დაცული ტერიტორიებიდან სხვადასხვა მიზეზით ფართობების ამორიცხვასთან დაკავშირებით; არ არის განსაზღვრული საკომპენსაციო მექანიზმები.
- არ არის განსაზღვრული დაცული ტერიტორიების სიტემის განვითარების სტრატეგიული მიზნები Aichi Biodiversity Target 11-ის შესაბამისად; ამასთან:
- დაცული ტერიტორიების სივრცითი სტრუქტურა და საერთო ფართობი არასაკმარისია საქართველოს ბიომრავალფეროვნების დაცვისთვის;
- დაცული ტერიტორიების არსებული სისტემის ქსელად გარდაქმნა არ არის ინიცირებული;
- არ არის დამუშავებული და ლეგალურად აღიარებული საქართველოს დაცული ტერიტორიების განვითარების გეგმა.
- ბუნების ტერიტორიული დაცვის და საერთაშორისო აღიარების ისეთი ინსტრუმენტები, როგორცაა საერთაშორისო წყალჭარბი ტერიტორიები (Ramsar Sites) და UNESCO-ს მსოფლიო მემკვიდრეობის არეები (უბნები) არასაკმარისად არის გამოყენებული.
- არასაკმარისადაა განვითარებული ტრანსსახელმწიფო კოოპერაციის მექანიზმიც.
- იგრძნობა კადრების, მათ შორის კვალიფიკაციური კადრების ნაკლებობა; კვალიფიკაციის ამაღლების პროგრამები/კურსები არარეგულარულად ტარდება.
- დაცული ტერიტორიების უმეტესობას არ გააჩნია მენეჯმენტის გეგმები.

- დაცული ტერიტორიების უმეტესობას არ გააჩნია ადეკვატური ინფრასტრუქტურა და აღჭურვილობა.
- დაცული ტერიტორიების დაგეგმვისა და ფუნქციონირების პროცესში ადგილობრივი თვითმმართველობისა და მოსახლეობის ჩართულობის მექანიზმი დაუხვეწავია.
- კვლევა-მონიტორინგის სისტემა არასრულყოფილია, არ არის ერთიანი მონაცემთა ბაზა, ვერ ხერხდება ცალკეული დაცული ტერიტორიების მენჯემენტის ეფექტურობის რეგულარული შეფასება.
- აღდგენითი ღონისძიებების რაოდენობა და მასშტაბი მცირეა (ეს, განსაკუთრებით, ფაუნას ეხება).
- დაცული ტერიტორიების მნიშვნელობისადმი და ფუნქციონირების ასპექტებისადმი მიძღვნილი ეკოლოგიურ-საგანმანათლებლო და საზოგადოებრივი ცნობიერების ასამაღლებელი პროგრამები/ღონისძიებები არასმარისია (განსაკუთრებით - ადგილობრივ მოსახლეობაზე ორიენტირებული).
- არასაკმარისია, ასევე, დაცულ ტერიტორიებზე, მის რესურსებზე ამა თუ იმ ხარისხით დამოკიდებული ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე ორიენტირებული პროექტები; ასევე, ჯერჯერობით არ არის დამუშავებული (ე.წ. **Benefit-Sharing**) მექანიზმები, რაც საშუალებას მისცემდა მოსახლეობის სხენებულ ჯგუფს, მეტი შემოსავალი მიეღო თვით დაცული ტერიტორიების არსებობისა და ფუნქციონირებისაგან.
- მმართველი სტრუქტურისა და საკუთრივ, დაცული ტერიტორიების ფუნქციონირების თითქმის ყველა კომპონენტი არასაკმარისად ფინანსდება (დაწყებული ხელფასებით და საოპერაციო ხარჯებით და დამთავრებული კვლევა-მონიტორინგისა და საზოგადოებრივ-საგანმანათლებლო კომპონენტებით), რაც ზემოთ დასახელებული პრობლემებისა და ხარვეზების დიდი ნაწილის ერთ-ერთ მთავარ მიზეზს წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა

ვინტერი, გ., ხუჭუა, ნ. (2010). საქართველოს გარემოსდაცვითი კანონმდებლობის ანალიზი და შეფასება Analysis and assessment of Georgian environmental law: ტყის რესურსები, დაცული ტერიტორიები და სახეობების დაცვა. GTZ, თბილისი, გვ. 318;

ზაზანაშვილი, ნ., სანადირაძე, გ. (2000). საქართველოს დაცული ტერიტორიები XX და XXI საუკუნის მიჯნაზე. - წიგნში „საქართველოს ბიოლოგიური და ლანშაფტური მრავალფეროვნება“, WWF და მსოფლიო ბანკი, თბილისი, გვ.გვ. 251-276 (ქართ. და ინგლ. ენებზე);

მაჭარაშვილი, ი. (2007). ბიომრავალფეროვნების დაცვა და მართვა: საქართველოსა და ევროკავშირის მიდგომები. მწვანე ალტერნატივა, თბილისი, 48 გვ.http://www.greenalt.org/webmill/data/file/publications/biomravalferovnebis_dacva_da_marTva_saqarTvelosa_da_evrokavSiris_midgomebi.pdf;

საქართველოს ბიომრავალფეროვნების სტრატეგია და მოქმედებათა გეგმა (2005). http://moe.gov.ge/files/licenzia/bsap_ge.pdf;

საქართველოს დაცული ტერიტორიების განვითარების სტრატეგია და ეროვნული სამოქმედო გეგმა (2010) (პროექტი);

საქართველოს კონტროლის პალატა (2012). შესაბამისობის აუდიტის ანგარიში № 8100; საქართველოს გარემოს დაცვის მოქმედებათა მეორე ეროვნული პროგრამა 2012–2016 (2012). http://moe.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=69&info_id=1729;

ECFDC, GCCW, AMECO (2012). დაცული ტერიტორიების სისტემის ფინანსური მდგომარეობის 10-წლიანი საინვესტიციო გეგმა. დაცული ტერიტორიების რენტაბელური მართვისთვის დაცული ტერიტორიების სააგენტოს შესაძლებლობების განვითარება. საქართველოს დაცული ტერიტორიების სისტემის ფინანსური მდგრადობის ხელშეწყობა. UNDP/GEF (გამოქვეყნებული არ არის);

GCCW, ECFDC (2011). საქართველოს დაცული ტერიტორიების სისტემის ფინანსური მდგრადობის ხელშეწყობა. დაცული ტერიტორიების რენტაბელური მართვისთვის დაცული ტერიტორიების მდგრადი ფინანსური გეგმის და დაცული ტერიტორიების სააგენტოს შესაძლებლობების განვითარება. დაცული ტერიტორიების მართვის და ფინანსირების საკანონმდებლო ბაზის მიმოხილვა. UNDP/GEF (გამოქვეყნებული არ არის);

IUCN (2010). დაცული ტერიტორიების მართვაში საზოგადოების მონაწილეობის გაძლიერება: საქართველოს გამოცდილება. IUCN კავკასიის თანამშრომლობის ცენტრი. BT/BTC, EPF;

WWF-Caucasus PO (2009). საქართველოს დაცული ტერიტორიების მართვის ეფექტურობის შეფასება. (გამოქვეყნებული არ არის);

WWF-Caucasus PO, USDol/ITAP (2009). საქართველოს დაცული ტერიტორიების სისტემის საკანონმდებლო და ინსტიტუციური გარემოს ანალიზი და სამოქმედო გეგმა. (გამოქვეყნებული არ არის);

WWF-Caucasus PO (2009). საქართველოს დაცული ტერიტორიების სისტემის შესაძლებლობათა გაძლიერების სამოქმედო გეგმა. (გამოქვეყნებული არ არის);

WWF-Caucasus PO, USDol/ITAP (2009). საქართველოს დაცული ტერიტორიების შესაძლებლობების გაძლიერების საჭიროებების ანალიზი. (გამოქვეყნებული არ არის);

An Ecoregional Conservation Plan for the Caucasus. WWF, KfW, BMZ, CEPF, MacArthur Foundation; printed by "Contour" Ltd., Tbilisi, p. 220;

CBD Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020. <http://www.cbd.int/sp/>;

Dudley, N. (Ed.) 2008. Guidelines for applying protected area management categories. Gland, Switzerland: IUCN;

Ecosystem Profile: Caucasus Biodiversity Hotspot. CEPF. <http://www.cepf.net/Documents/final.caucasus.ep.pdf>;

Fourth National Report to the United Nations Convention on Biological Diversity: Georgia. <https://www.cbd.int/doc/world/ge/ge-nr-04-en.pdf>;

Georgia: Second National Report to the Convention on Biological Diversity (2009). Ministry of Environment Protection and Natural Resources of Georgia, NACRES – Species Conservation Centre. GEF/UNDP. <http://chm.moe.gov.ge/webmill/data/file/ge-nr-02-en.pdf>;

Mittermeier, R.A., Gil, P.R., Hoffmann, M., Pilgrim, J., Brooks, T., Mittermeier, C.G., Lamoreaux, J., Da Fonseca, G.A.B., eds. (2004). Hotspots Revisited. Earth's biologically richest and most endangered terrestrial ecoregions. Mexico City: CEMEX/Agrupacion Sierra Madre;

Third National Report of Georgia to the Convention on Biological Diversity (2009). Ministry of Environment Protection of Georgia, NACRES – Species Conservation Centre. GEF/UNDP. to the Convention on Biological Diversity. The Ministry of Environment Protection of Georgia,

NACRES – Species for Biodiversity Conservation and Reserach. GEF/UNDP.
<http://chm.moe.gov.ge/webmill/data/file/III%20National%20Report%20Eng.pdf>;

UNEP (2002).Caucasus Environmental Outlook. GRID-Tbilisi, New Media, Tbilisi;

WWF (2008). Acting as one: from ambitious to actions. A Benson production, Cambridge.
Switzerland: Ropress;

კანონმდებლობა:

„საქართველოს კანონი დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ“ (136–III; 7
მარტი, 1996);

საქართველოს კანონი თუშეთის, ბაწარა-ბაბანეურის, ლაგოდეხისა და ვაშლოვანის
დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ (22 აპრილი 2003);

საქართველოს კანონი ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების შექმნისა და
მართვის შესახებ (11 ივლისი 2007);

საქართველოს კანონი თბილისის ეროვნული პარკის შესახებ (20 ნოემბერი 2007);

საქართველოს კანონი იმერეთის მღვიმეების დაცული ტერიტორიების შექმნისა და
მართვის შესახებ (22 ნოემბერი 2007);

საქართველოს კანონი დაცული ტერიტორიების სტატუსის შესახებ (№5486 – III; 22
ნოემბერი 2007);

საქართველოს კანონი მტირალას ეროვნული პარკის შესახებ (18 დეკემბერი 2007);

საქართველოს კანონი ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის
შესახებ (№4459–II, 22 მარტი 2011);

საქართველოს კანონი კოლხეთის დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის
შესახებ (№1720-II, 9 დეკემბერი 1998);

საქართველოს კანონი თუშეთის, ბაწარა-ბაბანეურის, ლაგოდეხისა და ვაშლოვანის
დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ (№2086-II, 22 აპრილი 2003);

საქართველოს გარემოს დაცვის მინისტრის ბრძანება №27, 1 ივლისი, 2011, „დაცული
ტერიტორიების სააგენტოს დებულების დამტკიცების შესახებ“;

საქართველოს გარემოს დაცვის მინისტრის ბრძანება №27, 1 ივლისი, 2011, „დაცული
ტერიტორიების სააგენტოს ტერიტორიული ადმინისტრაციების ტიპიური დებულების
შესახებ“;

საქართველოს გარემოს დაცვის მინისტრის ბრძანება №39; 22 აგვისტო 2011 „დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმის სტრუქტურის, შინაარსისა და თემატური ნაწილების შემუშავების მეთოდოლოგიის მომზადების ეტაპებისა და პროცედურების შესახებ“.

ახმეტის მუნიციპალიტეტის საკრებულოს განკარგულება №33 (15 მარტი, 2011). არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირი “თუშეთის დაცული ლანდშაფტის ადმინისტრაციის” შექმნი და წესდების დამტკიცების შესახებ.

ვებ-გვერდები:

www.apa.gov.ge

www.iucn.org/caucasus

www.matsne.gov.ge

www.moe.gov.ge

www.nacres.org

www.panda.org/caucasus

www.parliament.ge

პირები, რომლებთანაც შედგა შეხვედრები

№	სახელი, გვარი	თანამდებობა	რიცხვი, ადგილი
1	ლაშა მოისწრაფიშვილი	გარემოს დაცვის სამინისტრო, დაცული ტერიტორიების სააგენტოს თავმჯდომარის მოადგილე	24.02.2012, თბილისი
2	ხათუნა წიკლაური	გარემოს დაცვის სამინისტრო, დაცული ტერიტორიების სააგენტოს განვითარების სამსახურის მთავარი სპეციალისტი	27.02.2012, თბილისი
3	ავთო მიქაბერიძე	გარემოს დაცვის სამინისტრო, დაცული ტერიტორიების სააგენტოს განვითარების სამსახურის მთავარი სპეციალისტი	27.02.2012, თბილისი

4	ნატა სულთანიშვილი	გარემოს დაცვის სამინისტრო, დაცული ტერიტორიების სააგენტოს განვითარების სამსახურის მთავარი სპეციალისტი	27.02.2012, თბილისი
5	ლევან თაბუნძე	გარემოს დაცვის სამინისტრო, დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის დირექტორი	06.03.2012, ბორჯომი
6	ვანო კუპრაძეგარემოს	დაცვის სამინისტრო, დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ბორჯომ- ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის დაცვის სამსახურის უფროსი	06.03.2012, ბორჯომი
7	სოფ. ქვაბისხევის მოსახლეობა		06.03.2012, სოფ. ზქვაბისხევი
8	გიორგი სულამანიძე	გარემოს დაცვის სამინისტრო, დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ლაგოდეხის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის დირექტორი	07.03.2012, ლაგოდეხი
9	გელა ბახტურიძე	თუშეთის დაცული ლანდშაფტის ადმინისტრაციის დირექტორი	07.03.2012, ახმეტა
10	ირაკლი შავგულიძე	სახეობათა კონსერვაციის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრი „ნაკრესი“, დირექტორი	12.03.2012, თბილისი
11	ბეჟან ლორთქიფანიძე	სახეობათა კონსერვაციის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრი „ნაკრესის“, პროექტის კოორდინატორი	12.03.2012, თბილისი

დანართები

დანართი 1. „საქართველოს ბიომრავალფეროვნების დაცვის სტრატეგია და მოქმედებათა გეგმა, დაცული ტერიტორიები“, 2005: შესრულების ხარისხობრივი შეფასება

ქულათა სისტემა: 5 - სრულად შესრულებულია, 4 - დამაკმაყოფილებლად შესრულებულია, 3 - შესრულების შუა ან ბოლო სტადიაშია, 2 - შესრულების საწყის სტადიაშია, 1 - ინიცირებულია, 0 - არ არის ინიცირებული

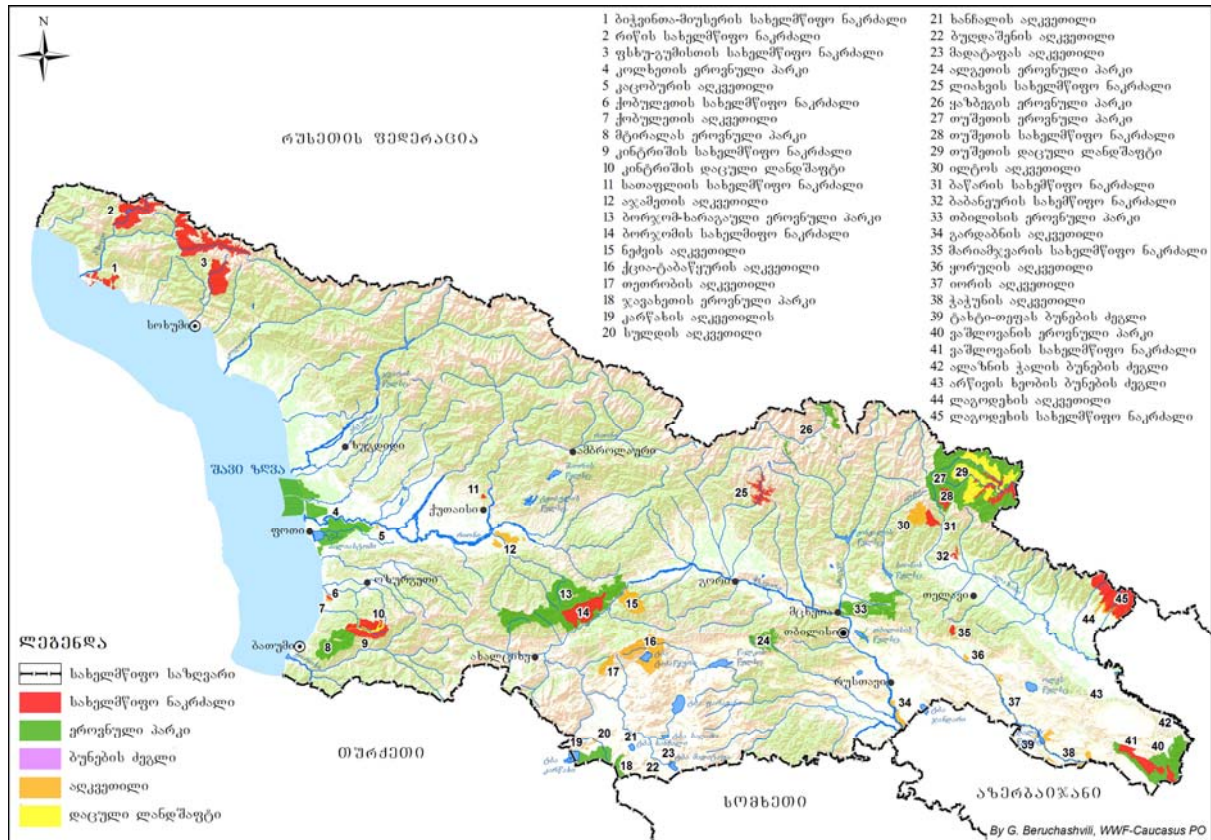
	მოქმედება	ინდიკატორი მოსალოდნელი შედეგები	განხორციელების ხარისხი
1	საქართველოს დაცული ტერიტორიების ქსელის სისტემური დაგეგმვის პროექტის მომზადება	მთავრობის მიერ დამტკიცებულია საქართველოში დაცული ტერიტორიების სისტემის განვითარების გეგმა	0
2	დაცული ტერიტორიების დაარსება ცენტრალურ კავკასიონზე	მიღებულია კანონი ცენტრალურ კავკასიონზე დაცული ტერიტორიების დაარსების შესახებ; შემუშავებულია მენეჯმენტის გეგმა	0
3	დაცული ტერიტორიების დაარსება ჯავახეთის ზეგანზე	მიღებულია კანონი ჯავახეთის ზეგანზე დაცული ტერიტორიების დაარსების შესახებ; შემუშავებული და დამტკიცებულია მენეჯმენტის გეგმები	5
4	ხანჩალის, მადატაფისა და ბუღდაშენის ტბების წარდგენა საერთაშორისო მნიშვნელობის	საერთაშორისო მნიშვნელობის ტერიტორიების ჭარბტენიანი ნუსხაში	3

	წყალჭარბი ტერიტორიების ნუსხაში შესატანად	შეტანილია ჯავახეთის ტბები	
5	არსებული ნაკრძალებისა და აღკვეთილების რეორგანიზაცია მათი ეფექტიანობის გაზრდის უზრუნველსაყოფად	რეორგანიზებულია მინიმუმ სამი ნაკრძალი	5
6	დაცული ტერიტორიებისადმი დახმარება მათი ფუნქციონირებისა და მართვის გაუმჯობესების მიზნით (ეკალიფიკაციის ამაღლება, აღჭურვა და სხვ.)	არსებობს სამთავრობო და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების შეფასება დაცული ტერიტორიების ეფექტიანი მუშაობის შესახებ	3
7	საერთაშორისო მნიშვნელობის წყალჭარბი ტერიტორიების ნუსხაში შესატანი პრიორიტეტული ტერიტორიების განსაზღვრა და შესაბამისი დოკუმენტაციის მომზადება	საერთაშორისო მნიშვნელობის წყალჭარბი ტერიტორიების ნუსხაში შესატანად წარდგენილია მინიმუმ ერთი ტერიტორია	3
8	ბუნების ძეგლის კატეგორიის კანდიდატ ობიექტა ნუსხის შედგენა, შესაბამისი კანონპროექტების მომზადება და მიღება, მათი მენეჯმენტის გეგმების შემუშავება	შედგენილია ბუნების ძეგლის კატეგორიის კანდიდატ ობიექტა ნუსხა; მიღებულია შესაბამისი კანონპროექტები და შემუშავებულია მენეჯმენტის გეგმები	4
9	ბიოსფერული რეზერვატის სტატუსის კანდიდატ დაცულ ტერიტორიებზე შესაბამისი დოკუმენტაციის მომზადება UNESCO-სთვის წარსადგენად	წარდგენილი დაცული ტერიტორიების UNESCO-ს მიერ აღიარებულია ბიოსფერულ რეზერვატად	2
10	მსოფლიო ბუნებრივი და კულტურული მემკვიდრეობის კანდიდატი უბნების	UNESCO-ში წარდგენილი დოკუმენტაცია	1

	სახელმწიფო სიის შემუშავება და შესაბამისი დოკუმენტაციის მომზადება UNESCO-სთვის წარსადგენად		
11	პოტენციური ტრანსსასაზღვრო დაცული ტერიტორიების განსაზღვრა და ტრანსსასაზღვრო დაცული ტერიტორიების დაარსების ინიცირება	ტრანსსასაზღვრო დაცული ტერიტორიების დაარსების შესახებ ოფიციალური შეთანხმებები შესაბამის მეზობელ სახელმწიფოსთან	1
12	დაცული ტერიტორიების ფარგლებში ბიომრავალფეროვნების მონიტორინგის სისტემის ჩამოყალიბება	ჩამოყალიბებულია დაცული ტერიტორიების მონიტორინგის სისტემა, რომელიც ჩართულია ბიომრავალფეროვნების მონიტორინგის საერთო სისტემაში	2
13	საინფორმაციო სისტემისა და მონაცემთა სრულფასოვანი ბაზის შექმნა დაცული ტერიტორიების ცენტრალურ სამსახურში	შექმნილია მონაცემთა ბაზა და გამოცემულია შესაბამისი პუბლიკაციები	2
14	მსხვილი ძუძუმწოვრებისა და გადამფრენი ფრინველების სამიგრაციო გზების დაცვის სამოქმედო გეგმის შემუშავება	იდენტიფიცირებული სამიგრაციო დერეფნებისთვის მინიჭებულია შესაბამისი დაცული ტერიტორიის სტატუსი	0
15	დაცული ტერიტორიების მრავალმხრივი გამოყენების ზონებში ბიოლოგიური რესურსების გონივრული გამოყენების პილოტპროექტების განხორციელება	განხორციელებულია მინიმუმ თითო პილოტპროექტი ყოველ ეროვნულ პარკთან	1

16	დაცულ ტერიტორიებთან (-ში) მცხოვრები მოსახლეობისთვის კომპენსაციის მექანიზმის შემუშავება	მიღებულია შესაბამისი ნორმატიული აქტი	0
17	სამართლებრივი საფუძვლის შექმნა დაცული ტერიტორიების ბიუჯეტში მიყენებული ზარალის ანაზღაურებიდან შემოსული თანხების რეინვესტირებისთვის. ამ გზით თანამშრომელთა სტიმულირება	საკუთარი შემოსავლების ხარჯზე მნიშვნელოვნად გაძლიერებულია დაცული ტერიტორიების ფინანსური მდგომარეობა და ინფრასტრუქტურა	0
18	სამართლებრივი საფუძვლის შექმნა დაცული ტერიტორიების ბიუჯეტში ტურისტული, რეკრეაციული და სხვა საქმიანობისაგან მიღებული შემოსავლების რეინვესტირებისთვის	საკუთარი შემოსავლების ხარჯზე მნიშვნელოვნად გაძლიერებულია დაცული ტერიტორიების ფინანსური მდგომარეობა და ინფრასტრუქტურა	3
19	დმანისის, ტარიბანის, ახალქალაქის, ძეგვთახევის, უდაბნოსა და იაღლუჯის პალეონტოლოგიური ადგილსაპოვებლების ინვენტარიზაცია	პალეონტოლოგიური ადგილსაპოვებლების მონაცემთა ბაზა	0
20	პერსპექტიული დაცული ტერიტორიების გარეთ მდებარე პალეონტოლოგიური ობიექტების დაცვისა და მოვლაპატრონობის გეგმების შემუშავება და აღკვეთური დაცვითი რეჟიმების დაკანონება	შესაბამისი სტრუქტურის მიერ დამტკიცებული მენეჯმენტის გეგმა	0

დანართი 2. საქართველოს დაცული ტერიტორიები¹⁵

¹⁵ მცირე ზომის დაცული ტერიტორიები (ბუნების ძეგლების უმეტესობა), მასშტაბის გამო, რუკაზე ასახული არ არის